Anul XVIII. — No. 9. 1 Decembre 1884.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

AMINTIRI DESPRE CURTEA DOMNEASCĂ DIN IAŞI. *)

După tradiţia şi inscripţiile vechi, Curtea Domnească din Iaşi derează din zile de mai nainte de Descălecarea Romanilor, din zilele Dacilor. Un neam din naţia Dacilor, numit Iaşii (Iassii), se intindea de dincoace de malurile Prutului spre Nistru; ear la locul unde stă astăzi Curtea, se inălţa, in vremi depărtate, Cetatea Iaşilor, care se numea de Romani *Municipium Iassiorum* sau *Municipium Dacorum Iassiorum.* După cucerirea şi colonizarea Daciei de cătră Romani, acea cetate se cărmuea de un Prefect titluit *Praefectus Municipii Dacorum Iassiorum,* aşa la 140 după Christos, sub Impĕratul Antonin Piu, găsim aici pe *C. Clodius sextum Praefectus Municipii Dacorum Iassiorum,* ear Legiunea Romană ce sta aice in garnizoană, sub ordinele sale, se numea Legiunea Iaşană: *Legio Iassiensis.* (1)

Eruditul Archiereu al Moldovei, Amfilohie Episcopul Hotinului, Rectorul vestitei şcoli Moldoveneşti din Hotin (2), Mihail Cogălniceanu (3) şi Gheorghe Asaki (4) au scris despre Curtea Domnească din Iaşi. Geograful German Franz Schmideg in Geografia sa, tipărită la 1704 in Tĕrnovia, au descris *Curtea sau Cetatea din Iaşi,* şi Amfilohie Hotiniul au urmat in

*) Aşa-i zic cronicarii şi istoricii ţerii (vezi *Grigorie Ureche* in Cogălniceanu Letop. Moldov. t. I, p. 187. *Miron—Costin,* in Letop. Moldov. tom. I, p. 352.—*Dimitrie Cantemir,* Cronic. Român. Mold. Vlach. tom. I, p. 192.

(1) Vezi: Antonii Bartalis, Ortus et occasus Imperii Romanorum in Dacia Mediterranea, p. 41 edit. Posonii 1787.—Iohannis Seivert, Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia Mediterranea, XV, pag, 14. Vienae 1772.—Engel, Comentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium, p. 244—245. Vindobonae 1714.—William Guthrie, NouvelleGéographie Universelle, tom. VI, p. 530 Paris 1802.—Φοτεινὸς, Ἱστορία τῆς Δακίας, tom. I, pag. 165. 306. Vienae 1818.—Gh. Seulescu, Chronologia şi Istoria Universală, tom. I, p. 73. Iaşi 1837. Popescu-Scriban, Mică geografie a Daciei Moldovei şi a Ţerii Romăneşti, p. 37, Iaşi 1838.—César Bolliac, Topographie de la Roumanie, pag. 31, Paris 1856.—Manual Administrativ al Principatului Moldovei, t. I, p. 70. Iaşi 1855. Де ѡбщїе географїе пе лимба молдовенѣскъ сколасъ акꙋм ꙟтъй типъритъ ꙟ зилеле пре лꙋминатꙋлꙋй ши пре ꙟнълцатꙋлꙋй Домнꙋлꙋі нострꙋ Ѧлеѯандрꙋ Їѡан Калимах Воевод, кꙋ благословенїѧ ши кꙋ тоатъ келтꙋѧла преосфинцитꙋлꙋі митрополит а тоатъ Молдавїѧ, кирїѡ кїр Їакѡв, ꙟтрꙋ а преосфинциеі сале типографїе, ꙟн сфꙟта Мїтрополїе ꙟн Ѧши лет 1795, Ѧвгꙋст 22 p. 228—230—Şincai, Chron. Român. tom. I, pag. 12.

(2) Ubi supra in Geographla.

(3) Trei zile din istoria Moldovei, Cap. III, in „Foaea ştiinţifică şi literară, No. 32, p. 251. 252. Iaşi 1844.

(4) Calendar pentru poporul Român, pe anul 1845, pag. 135—144. şi pe anul 1868, pag. 143.

multe pe Schmideg (1). Doftorul Andrea Wolf, care la 1780 până la 1797, sub Domnii Alexandru Ipsilant, Alexandru Mavrocordat, Alexandru Muruz, Mihail Suţu, Alexandru Calimah şi Constantin Ipsilant, au petrecut in Moldova şi in special in Iaşi, şi era amic şi protejat al Mitropolitului Iacob, care i-au dăruit mai multe exemplare a geografiei episcopului Amfilohie Hotiniu, carte foarte rară astăzi(2), au descris Iaşii şi Curtea Domnească, astfel cum se afla pe la 1780, in cartea sa, scrisă nemţeşte, tipărită la Sibiu, la 1805, sub titlul: „Beschreibung des Fürstenthumes Moldau", adică Descrierea Principatului Moldovei. (3) Din toate aceste, din Letopisiţele Moldovei, din Urice şi Chrisoave vechi, din călĕtoriile străinilor prin ţară, şi din alte monumente, vom purta pe cetitor prin Curtea Domnească din Iaşi, prin osebite vremi şi imprejurări.

Ăncă din timpurile cele mai depărtate, când Traian venise aice, in vremea rĕsboiului seu impotriva lui Decebal, şi a prefacerii Daciei in provincie supusă Vulturului Impĕrătesc, era renumită această zidire, sau cel puţin locul pe care a fost ridicată. *Iaşii* au fost, sub impĕratul Traian, unul din cele mai insemnate locuri unde sta legiunile sale. Se zice, că pe timpurile Romanilor această intinsă zidire, s'ar fi cuprins de peste una mie de odăi. După ce Moldova, din colonie Romană, in urma multor veacuri, se prefăcù in Domnie neatĕrnată, acea antică Cetate, căci merită numele, fù prada unui *cumplit foc*, care la anul 1460, sub Marele Stefan, prefăcuse in cenuşă tot oraşul Iaşi. Cinci ani in urmă, indată ce Eroul-Domn găsì odihnă din partea duşmanilor, el o zidì din nou (1465) şi aşeză aici o garnizonă tare, ear mai tărziu, după ce bătù pe Cazaci la Nistru (1475), descălecând in Iaşi, a zidit Biserica Sfântului Necului, in lauda lui Dumnezeu, adică *Sfăntul Neculai Cel Mare Domnesc*, in care au urmat a se unge şi a se incorona Domnii Ţerii. (1) Această imprejurare au făcut, pe semne, pe Domnul şi istoricul Moldovei Dimitrie Cantemir, să crează că Stefan Cel Mare, ca să poată apăra ţara mai bine, din mijlocul ei, de năvălirile Turcilor şi ale Tătarilor (pentrucă el vedea că nu se putea apăra aşa bine din Suceava, fiindcă era depărtată de hotarul Turcesc şi Tătăresc) au zidit Biserica Sfântului Neculai şi Curtea Domnească din Iaşi, *mutănd Scaunul Ţerii de la Suceava la Iaşi*... Greşala lui Cantemir este mare, căci cronicarul Grigorie Ureche zice limpede şi curat, că după ce Stefan Cel Mare s'au intors biruitor de la Nistru şi au descălecat in tĕrgul Iaşi, şi au zidit Biserica Sfăntului Niculai, *au mers la Scaunul seu la Suceava.* (2) Iaşii era numai o mare reşedinţă Domnească şi o Cetate, făcĕnd parte dintr'un sistem de fortificaţiuni a ţerii, despre Prut şi despre Nistru, până când Alexandru Lăpuşneanu la 1564, in a doua a sa Domnie, au mutat capitala Moldovei din Suceava la

(1) De obşte Geografia, pag. 228 Iaşi 1795.

(2) Eu posed un esemplar intreg şi bine conservat de această rară carte.

(3) In doue volume: in fruntea vol. I este portretul Mitropolitului Iacob.

Vezi şi „România literară", sub direcţiunea d-lui Vasile Alecsandri, No. 43, 46, din 5 şi 26 Noembre, p. 493--494. 525—527. Iaşi, 1855.

(1) Cel de pe urmă Domn ce s'a uns in Biserica Sfăntului Niculai, a fost Grigorie Alexandru Ghica-Voevod, la 2 Oct. 1849.

(2) Descrierea Moldovei, p. 22. Iaşi 1851. Letop. Mold. tom. I, p. 129.—Φωτεινὸς Ἱστορία τῆς Δακίας, tom. III pag. 376. — D. Φιλιππίδης, Γεωγραφικὸν τῆς Ρουμουνίας, tom. I, pag. 153. Lipsiae 1816.

Iaşi. (1) Dar poate că Domnul Cantemir zicĕnd că atunci Stefan Cel Mare *au mutat Scaunul ţerii de la Suceava la Iaşi*, inţelege că şi-au mutat *reşedinţa* pentru timpul cât au ţinut acele imprejurări.. Nu ştiu cum, dar Cantemir avea noţiuni in mare parte inexacte despre originile Iaşilor.

Curtea din Iaşi, infăţoşa prin posiţiunea sa firească, un loc propriu pentru Cetate, fiind situată pe o inălţime, şi aparată despre rĕsărit şi miază-zi prin o mare baltă, ce forma Bahluiul la poalele dealului cu cetatea. In faţa Cetăţii Iaşilor, adică a Curţii, sta o altă cetate mai mică, pe inălţimea care până astăzi işi păstrează numele de *Cetăţue*, inlăuntru căreia, in zile mai recente, la 1672, Ion Duca, Voevodul Moldovei, in a doua a sa Domnie, zidì, sau, mai bine zicĕnd, rezidì Monăstirea numită după localitate *Cetăţuia*. (2) O tradiţie veche ne spune, că intre Cetatea sau Curtea din Iaşi şi Cetăţuia era un conduct subteran, care punea in legătură şi in corespondenţă amĕndouĕ cetăţile.

Ca şi Cetatea Sucevei, ca şi Cetatea Neamţului, ca şi toate cetăţile Moldovei, Curtea de Iaşi era o posiţie de apărare a ţerii, şi ca toate Cetăţile Moldovei, Iaşii avea *Părcalabi* şi *Portari*. Când Alexandru Cel Bun, la 1401, *au tocmit boeriile mari in sfat de chiverniseala Ţerii şi a Pămĕntului Moldovei, el rănduì la Iaşi Postelnic Mare, dvorbitor inaintea Domnului şi Părcalab de Iaşi şi talmaciu in limbi străine* (3). La 1448 şi la 1552 găsim doĭ *Părcalabi de Iaşi* Пъркалабіи Ꙗсскіи, şi osebit *judecători*, *globnici* şi *pripasari*, cum dovedeşte o carte de la Petru-Voevod, din 5 Aprilie 1448 (1) şi o Carte de la Stefan-Voevod, din 25 Aprilie 1552. (2) In Curtea din Iaşi mai resida un *jude;* aşa, la 1478, găsim pe *Bordea judecător Curţii din Iaşi*; un Uric de la Stefan Cel Mare dat din Suceava la 8 Octombre 6942, adică 1433, hărăzite lui Jurja Atoc, in susul Saratei, unde erau juzi Fĕtu şi Ilia, un sat, *cu dreptul propriei judecăţi locale, insă in atĕrnare* (zice Stefan-Vodă) *de la Curtea noastră din Iaşi*: и инъ соудецъ да не имаютъ, развѣ да дръжатъ от нашего двора отъ Ꙗсъ. . . .(3); Un chrisov a lui Petru-Voevod, din 5 Aprilie 1448, scuteşte satele monăstirii Pobrata, anume Ciulineştii, Ghereştenii şi Roşca, de lăngă Hărlău, de ori ce dări şi angarii, şi indatoriri ostăşeşti, şi *nici judecătorii de la Iaşi şi de la Hărlău, să n'aibă a judeca acele sate.* (4)

Din vremile cele mai vechi, această zidire se numea *Curte* Дворъ. (5) Numirea de *palat* şi de *Palat administrativ*, ce i s'a dat de pe la 1832—1849, nu este proprie; astăzi chiar poporul ĕi zice *Curte.*

După ce Stefan Cel Mare restaura Curtea din Iaşi, Moldovenii au numit-o *Stefanoviţa*, după numele restauratorului ei. Sub numele de *Ste-*

(1) Şincai, Cronic. Român. tom. II, pag. 218. — Hasdeu, in Ion-Vodă Cel Cumplit, p. 261—262.—Martin Strykowski. Chronicon, in Archiva istor. a Român. tom. II, p. 10, frag. XII.—Letop. Moldov. tom. I, p. 197.

(2) Φωτεινὸς Ἱστορία τῆς Δακίας, tom III, pag. 122.—Gr. Musceleanu, Calendar antic, pag. 159. Bucureşti 1863.

(3) Grigorie Ureche, in Letop. Moldov. tom. I, p. 104—Şincai, Chronic. Român. I, 373.

(1) Arhiva istor. a Român. tom. I part. 1. pag. 153.

(2) Melchisedek, Chronic. Roman. tom I, pag. 187—190.

(3) Vezi acest important uric in Ꙁаниски Одесскаво Одиꙁества Исторіи и древностеи, tom. II, pag. 562. Odesa, 1848.

(4) Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 153, No. 243. *Cotnarul* şi *Hărlăul* erau asemene reşedinţi domneşti şi aveau *Curţi domneşti*, incunjurate cu ziduri puternice. Alexandru Cel Bun, la 1401, rănduì asupra ambelor acestor localităţi un Părcalab, titluit *Paharnic Mare şi Parcalab la Cotnar şi la Hărlău.* (Letop. Moldov. tom. I, pag. 104).

(5) Archiva istor. a Român. tom I, part. II, pag. 64.— şi Uricul lui Stefan Cel Mare, din 1433, citat mai sus.

fanoviţa, Curtea din Iaşi era cunoscută multă vreme, chiar de diplomaţii şi geografii străini. Pe chărţile vechi găsim scris *Iassy*, şi in paranteză *Stephanovetia*: acest nume cuprindea şi Cetatea (Curtea) şi oraşul Iaşi. (1)

La 1491, in zilele lui Stefan Cel Mare, Curtea au ars din nou, mare parte, incăt după acest foc, ea numera numai şese sute de odăi, după mărturia lui Amfilohie, episcopul Hotinului. Cu timpul şi aceste şese sute de odăi se imputinaré tot mai mult. La 1624, in zilele lui Radu Cêl Mare, in a doua sa domnie, arzĕnd şi aceste, Curtea sub domnia lui Alexandru Mavrocordat (1772) ajunse a numera numai una sută de odăi. In zilele Domnului Dimitrie Cantemir, Curtea se impărţea in *case mari* şi *case mici* (2), căci mai era un rănd de case pe unde stă astăzi corpul de gardă şi manejul; in cele d'intăi au primit Vodă-Cantemir pe Petru Cel Mare, şi in cele din urmă, Doamna lui Cantemir au dat masă Impĕrătesei Ecaterina, la 1711. Dar ăncă şi cu această reducere, Curtea, tot era un monument măreţ. Din toate părţile veneau străinii să-l visiteze, şi Moldovenii ĕl priveau, cum ĕl vor privì totdeauna, ca martur secular, ca păstrătorul istoriei lor.

Intr'o carte veche Nemţească, tipărită in Augsburg, la 1701, in care se descriu rĕsboaele Puterilor Creştine cu Turcii şi cu Tatarii, cu vignetele diferitelor evenimente de pe atunci, desemnate la faţa locului, se vede *Curtea Iaşilor*, după cum era la anul 1600; neuitatul Gheorghe Asaki, au reprodus din acea carte vigneta care represintă Curtea Iaşilor, in Calendarul seu din 1868. Curtea era incunjurată cu apă, incepĕnd de la ripa despre Nord şi trecĕnd in faţa Palatului, care acuma este astupată. Incunjurată cu ziduri şi cu apă, ea era o adevĕrată Cetate, care au ţinut piept de multe ori la năvăliri de duşmani, la rĕscoale şi la lupte civile. O altă carte foarte rară, tipărită la Francfurt, la 1772, sub titlu: *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Russland, Polen und der Ottomanischen Pforte, —mit Kupfern* (1), conţine asemene, vedeta Curţii din Iaşi, astfel cum se afla la 1771, când feldmareşalul Rus, contele Romanzow, ţinea cartierul seu general in ea; sub acea vedetă este scris: *Iassi, die Hauptstadt der Moldau. Das Hauptquartier des Russischen General Feldmarschalls Grafen von Romanzow, 1711.* Un exemplar de această rară carte am vĕzut la maiorul Emil Casimir, adjutant al M. S. Regelui.

Pe locul unde era *Poarta Domnească*, la capĕtul uliţei mari, care au stat intreagă pănă la 1834, se inălţa un turn mare quadrat, in feliul celui ce este şi astăzi deasupra porţii monăstirii Golia. In acest turn, reinoit de Grigorie Ghica Voevod Cel Bĕtrăn (1727—1733), era sus, Biserica Domnească, care se numea *Biserica Domnească de pe Poartă*, in care se făceau toate ceremoniile religioase ale Curţii şi jurămintele politice ale boerilor. In această biserică s'au jurat, la 1711, tratatul de alianţă incheiat intre Petru Cel Mare şi Dimitrie Cantemir. Această *biserică Domnească de pe Poartă*, a fost făcută sau restaurată de Domnul Moldovei, Stefan Tomşa, la 1630, şi apoi mărită şi infrumuseţată (zice martorul ocular,

(1) Amfilohie Hotiniu, Geografia, pag. 230, Iaşi 1795.— La Pologne à la mort de Sigismond-Auguste en 1572, Carte dressée par Félix Wrotnowski, in Le Marquis de Noailles, Henri de Valois et la Pologne en 1572. Tom. I. Paris 1878.— Şi Franz Schmideg, op. laud.

(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 305.

(1) Tom. XIV, fine.

Miron Costin) de Măria Sa Mihai Racoviţă-Voevod, in domnia sa cea d'intăi, la 7213, adică la 1705. (1)

Curtea Domnească era incunjurată de un zid quadrat, foarte gros, intărit cu turnuri; in unul din aceste, acel despre Bahluiu, care până la 1834 era ăncă in picioare, pe locul ce formează astăzi colţul casarmei, foaste *a Grenadirilor*, ce ese in uliţă, in prejma caselor ce au fost a rĕposatului logofĕt Grigorie Ghica şi in care este astăzi *Gimnaziul Alexandru Cel Bun*, in acel turn zic, s'au tăiat Vornicul Manolache Bogdan şi Spatarul Ioan Cuza, din porunca Domnului Constantin Muruz, in zioa de 18 August 1778. „Când ţi se intămplă, zice Mihail Cogălniceanu, să treci pe uliţa mare, şi ajungĕnd in faţa foastei Porţi Domneşti, laşi paveaoa, şi iei, in dreapta, şoseaoa ce duce la Socola, indată ce te vei afla in prejma caselor reposatului logofĕt Grigorie Ghica, uită-te in stinga, şi in zidul casarmei Grenadirilor, vei vedea un colţ ce ese in uliţă. Pe acel loc, inainte de 1834, se inălţa acel turn, rotund, cu ferestruici mici, săpate in peatră, pe care deabia intra măna, şi care putea slujì mai bine de metereze apărătoare, decât de ferestre aducĕtoare de lumină. Acel turn de o arhitectură mai mult decât simplă, dar masiv, sdravĕn, in forma turnurilor ce se mai vĕd la cele patru colţuri a monăstirii Goliei, işi trăgea cel puţin temeliile sale, ăncă din vremea Romanilor; el, sute de ani fusese respectat de furia focurilor, care de atăte ori au pustiit nenorocita capitală a Moldovei, fusese respectat de furia şi mai cumplită a poporului, ades adus in desnădĕjduire; fusese respectat chiar de coasa timpului; şi veacurile trecĕnd peste dĕusul, ĕl lăsaserĕ in picioare, par'că l'ar fi uitat. Compasul unor ingineri sacrilegi, care şi-au luat de datorie să ne dărime toate monumentele şi zidirile vechi, remase de la Domnii noştri, au venit tocmai in vremile nouĕ de l'au şters de pe faţa pămĕntului, şi in locul lui au zidit nişte casarmii efemere, ca şi ei. Turnul acela, impreună şi cu o altă zidire, care asemenea era in zidul Curţii, şi pe a căruia loc astăzi este ridicată o casă a unui Gheorghe Arnăutu, in dosul casarmiei zise a Cavaleriei, din timpurile cele mai vechi şi până la 1832, au slujit de *Temniţă Domnească*. Generalul Kiselef poruncì de se părăsì acel mormĕnt, in care ticăloşii se ingropau de vii, şi o locuinţă luminoasă, locaş adevĕrat pentru oameni, fù hotărită bieţilor osindiţi; ear turnul, priveliște a atător dureri și a atător lacrimi, fù păstrat ca un martur grozav a cruzimilor, dar şi a sdrăvăniei unor timpuri mai barbare decât a noastre.

„In acel turn, in partea subpămĕnteană, unde niciodată lumina zilei nu străbătea, *Vineri in 18 August 1778*, tocmai acum şesezeci şi şese de ani (1), o grozavă tragedie se pregătea.... Pe un pat de scănduri, acoperit numai cu un mindir de pae mucede, şedeau doi nenorociţi, ferecaţi in obezi, ce erau legate cu lăcăţi de fer, de patru belciuge infipte in păreţi. O paiţă palidă, neputĕnd rĕsbate de a sa intunecime, slujea numai a mărì grozăvia locului. Acei nenorociţi erau, vornicul Manolachi Bogdan și spatarul Ioan Cuza, prigonitorii lui Grigorie Ghica Vodă. Pĕcatul ĕi ajunsese; ei picaserĕ sub ghiarĕle de oţel a lui Constantin Muruz, pe care ei singuri

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 256 etc. nota.

(1) Cogălniceanu scria aceste la 1844. Astăzi, când le reproducem, sunt 106 ani.

ĕl suiserĕ pe tronul Moldovei......" (1)

Aşa descrie Mihail Cogălniceanu cu pana sa admirabilă, drama ingrozitoare a sfirşitului boerilor Moldoveni, Manolache Bogdan şi Ioan Cuza, petrecută in unul din turnurile Curţii.

Zidul dimprejurul Curţii avea trei intrări: una, *Poarta Domnească,* in capul uliţei mari; a doua despre Sfântul Niculai Cel mare, numită *Poarta Draganilor;* a treia despre Bahluiu, ce-i zicea *Poarta Seimenilor. Poarta Draganilor* şi *Poarta Seimenilor* se numeau astfel de Corpurile de *Dragani* şi de *Seimeni,* care aveau incăperile lor in ograda Curţii, lăngă aceste porţi. *La Dragani* şi *la Seimeni,* de multe ori inchidea Domnii pe boeri, cănd ĕi urgisea; aşa, găsim la 1717 mai mulţi feciori de boeri, care stau inchişi la Seimeni, ăncă din zilele lui Nicolae Mavrocordat, de la 1713. Hatmanul Velĭcico, aducĕnd invazie străină de Austriaci in Moldova, ca să restoarne pe Domnul seu Mihai Racoviţă-Voevod, şi călcănd Curtea, i-au slobozit in zioa de 8 Ianuarie 1717 (2); aşa mai găsim inchis *la Seimeni in Curte,* pe Aga Costache Purice, la 1747, sub Grigorie Ghica-Voevod; *Căpitanul Seimenilor din Curte,* se titluea acum *Baş-bulubaşa de Seimeni* (3); Boerii care supĕra pe Domn, se mai inchidea *in turn la Curtea Domnească,* despre care turn am vorbit mai sus, şi prin *beciurile Curţii.*(4) Patru boeri insărcinaţi a desface pricinile cele mici, a pedepsì femeile desfrĕnate, a introduce lă Domn pricinile cele mari, a impune poporului tăcere, cănd şedea Domnul in scaunul de judecată, a introduce pe jăluitori,—erau cu şederea dinafară de Curte; pentru aceasta, acei funcţionari se numeau *Vornici de Poartă.*(1)

In zilele lui Radu-Vodă Cel Mare, la 1624, Curtea au ars de un *al treilea foc.* Radu-Vodă indrăgise Hărlăul, şi in toate verile acolo şedea cu toată casa lui, că tocmise şi Curţile cele Domneşti din Hărlău, şi biserici au făcut nouĕ in Hărlău, la 1628. (2) Curtea Domnească din Iaşi şi zidul dimprejurul ei, se restaurase insă fără zabavă de Radu-Vodă, şi la 1632 găsim şezĕnd in Curte pe Alexandru-Vodă-Iliaş. (3)

Urgia luptelor civile au distrus o mare bogăţie naţională, artistică şi istorică, adică tablourile de pe păreţii Curţii, despre care ne vorbeşte un martur ocular, *Sommer,* cancelarul lui Despot-Vodă şi rector al Universităţii Moldoveneşti din Cotnar, care a scris istoria Domnului seu, Despot-Vodă. Acesta, călcănd Moldova şi bătĕnd pe Alexandru-Vodă Lăpuşneanu, in bătălia de la Verbia, in zioa de 18 Noembre 1561, a mers la Suceava şi au apucat Domnia şi toată averea lui Alexandru Lăpuşneanu. (4) *Sommer* scrie cu această ocasie, că la 1562, in Curtea Domnească din Iaşi, din ordìnul lui Despot-Vodă, intre celelalte monumente vechi, care erau acolo, s'a zugrăvit bătălia de la Verbia şi biruinţele lui Despot-Vodă intre portretele cele adevĕrate ale Domnilor Moldoveneşti; dar că pictura aceasta, după moartea lui Despot-Vodă (1564), dimpreună cu alte lucruri ale lui, s'au astupat cu var, precum s'au stricat şi biserica pe care o zidise in oraşul Bacău, naltă de şese coţi, intru pomenirea tatălui seu, căci Despot-Vodă scor-

(1) M. Cogălniceanu, Trei zile din istoria Moldovei, Cap. III, in Foaea ştiinţifică şi literară, p. 252—253. Iaşi, 1844.

(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 67.

(3) Letop. Moldov. tom. III pag. 218.

(4) Letop. Moldov. tom. III. pag. 267.

(1) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 168.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 259.

(3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 264, şi Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 22.

(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 178, 179.

nise intre altele, că tatăl seu a fost boer de Divan in Moldova și că-l omorise in Bacău, Alexandru Vodă-Lăpușneanul. „Comissa est pugna haec die ante Divi Martini ferias proximo, anno a Christo nato Millesimo Quingentesimo Sexagesimo primo, *et pictura satis evidenti Despotae jussu deinde representata, in Aula oppidi Ias*, rursum tum obsidienis tempore, ut alia illius monumenta omnia, penitus erecta et expuncta". (1) Istoricul Ungur Istvanfi, care a scris pe la 1590, complectează aceste informațiuni, despre picturile și portretele murali din Curtea din Iași. (2)

Dar ce vorbim despre picturi!... nici petrele n'au putut resista nenorocirilor și valurilor, căte au trecut de atătea amar de ori peste Iași și peste Curtea Domnească....

La 1703, contele Bartolomeo Ferrati, italian, așezat atunci cu soția sa, contesa Agnesa Kalnoki, in București, ear mai nainte in Moldova, și cunoscĕtor bine trebilor Moldovei, scria că socrul Domnului deatunci a Moldovei, Mihail Racoviță-Voevod, au găsit in acel an la Galați, in dealul de la Gherghina, un monument de marmură albă de Paros, ridicat in acel loc impĕratului Traian, și *l'a trimis Domnului Moldovei Mihail Racoviță-Voevod, care ĕl așeza la păretele Curții Domnești din Iași:* „Conte Bartholomeo Ferrati, vivo rerum, ut fertur Moldaviensium Gnaro, nunc quidem Bucuresti domicilium habenti, ex cujus litteris cognovisti proxime, in Gyerguitza provinciae illius monte repertum esse *ab socero Michaelis Principis ex Pario marmore* monumentum, Traiano Imperatore positum, *quod ipse Iassii ad murum Palatii affixisset.*" (1) Sub Domnia lui Dimitrie Cantemir, acest monument al lui Traian esista la Curtea Domnească din Iași. Vodă Cantemir ĕl descrie chiar zicĕnd: „La 7211 (adică la 1703) s'a găsit, nu departe de Galați, la gura Siretiului de cătră rĕsărit, in remășița unei cetăți vechi, care și acum o numesc locuitorii *Gherghina*, și care s'a zidit pe vremea lui Traian, o marmură, care s'au adus la *Curtea Domnească*, in care marmură este următoarea săpătură cu slove vechi latinești, pe care și noi singuri am cetit-o:

Imp. Cesari Div. Filio Nervae Traiano Augusto Germ. Dacico Pont. Maxim. facl. P. Dictator. XVI. Imp. IV. Cons. VII P. P. Calpurnio, Marco C. Aurelio Rufo.—adică:

Impĕratului Cesar, Dumnezeescului, fiului Nervii, lui Traian Augustului, Germanicului, Dacicului, Pontificelui Mare, fericitului Domn, Dictatorului al XVI, Impĕratului al VI, Consulului VII, Părintelui Patriei, in vremea cănd a fost Publie Calpurniu, Marco Caiu Aurelie Rufus Consuli in Roma. (2)

La 1650, Tatarii conduși de un han al lor, Kalga-Sultanul, și Cazacii cu hatmanul lor, Bogdan Hmelnițkii, pe care cronicele noastre ĕl numesc *Hmil Hatmanul*, calcă Moldova și inaintează spre Iași. Tatarii veneau din josul Moldovei, ear Cazacii din sus, pe la Soroca. Vasile Lupu, Domnul Moldovei, pornește pe Doamna, cu familiile boerilor, prin frănturile codrilor pe la Clapotești, spre Cetatea Neamțului; apoi el insuș, ne mai putĕnd sta in

(1) Vita Iacobi Despotae Moldavorum Reguli, descripta a Iohanne Sommero Pirnense, p. 7. 15. Witebergae, 1587.— Cartea lui Sommer este foarte rară. Biblioteca Academiei Române posede un exemplar.

(2) Historiarum de rebus Ungaricis, libri XX, pag. 400, apud Șincai, Chronic. Român. tom. II, pag. 211.

(1) Timon, Additamentum ad imagines antiquae et novae Hungariae, pag. 36. Cassoviae 1735. apud Hasdeu, Archiva istor. a Român. tom. I, part. II, pag. 54 și in notă.

(2) Cantemir, Chronic. Român. Mold. Vlah. tom. I, pag. 192—194. Iași, 1836.—Descrierea Moldovei, pag. 26—27.

Iaşi, se mută peste căteva zile in nişte poeni, in Codrul Clapoteştilor, şi se aşeză acolo in codru cu oastea şi cu boerii sei, lăsănd in Iaşi un mic corp de dărăbani, de apărarea Curţii; dar aceşti dărăbani, vĕzĕnd mulţimea de Tatari şi de Cazaci, din cias in cias adaugĕndu-se, au părăsit intr'o noapte Curtea, şi au eşit şi ei. Tatarii şi Cazacii au ars atunci tot oraşul Iaşii; unde şi unde au remas căte o dugheniţă. *Curtea Domnească*, casele boereşti, tot oraşul, intr'o mică de cias cenuşă s'a făcut. Monăstirile au scăpat, că n'au voit Cazacii să dee foc, din porunca lui Hmil Hatmanul, ear Tatarii n'au putut, că era şi oameni cu sineţe inchişi prin monăstiri. Numai la monăstirea Trei-Sfetitele au venit primejdie, că arzĕnd tĕrgul, din para focului s'a aprins şi acea monăstire; deci, au căutat o sumă de oameni, de arşiţa şi de groaza focului, a eşì pe o portiţă ce este prin zid, pe despre Bahluiu, şi acolo au luat Tatarii pe mulţi oameni in robie, ear mulţi *s'au inecat in heleşteul Bahluiului.* (1)

Această urgie se năpustise peste Moldova şi peste Iaşi, pentrucă Vasile Lupu-Voevod nu voea să dee pe fiica sa, Domniţa Ruxandra, de soţie lui Timotei Hmelniţkii (Timuş Hmil), fiul Hatmanului Bogdan Hmelniţkii: acesta făcĕnd alianţă cu Tatarii au călcat Moldova. Dar incheindu-se pacea, care se incununa prin logodna, şi mai apoi prin nunta Domniţei Ruxandra cu Timuş, la 2 Iunie 1652, Vasile-Lupu-Vodă restaura indată Curtea Domnească, după acest *al patrulea foc.* Miron Costin scrie că „Vasile-Lupu au făcut ca de iznoavă Curţile Domneşti din Iaşi; casele Cucinei (2), grădini, grajdiuri de peatră,—toate el le-au făcut.“ (1)

Curtea nefiind ăncă deplin restaurată la 2 Iunie 1652, Domniţa Ruxandra şi soţul ei Timuş Hmil au petrecut, până la purcederea lor la Don, in casele uneia din monăstirile de lăngă Iaşi. Această monăstire şi prejmetele ei păstrează până astăzi, prin numele de *Frumoasa*, amintirea Domniţei Ruxandra, a cărei frumuseţă minunată făcea să o ceară de soţie oamenii cei mai mari din ţerile megieşite, şi au fost aţiţat un rĕsboiu cumplit intre Hatmanul Cazacilor şi Tatarii, cu Moldova şi Polonia. (2)

Cu şepte ani mai nainte de această epocă, adică la 1645, o mare nuntă şi mare veselie şi strălucire se petreceau in Curtea Domnească. Fata cea mai mare a lui Vasile Lupu-Voevod, Domniţa Ana, se căsătorea după principele Ioan sau Ianăş Radziwil, Palatinul Litovici. „N'au lipsit nimica, zice contimpuranul Miron Costin, din toate podoabele care trebueau la o veselie ca aceea, cu atăţia Domni şi oameni mari din ţeri străine: meşteri de bucate aduşi din alte ţeri, zicături, (3) jocuri şi de ţară şi străine, *Curtea impodobită toată*, şi strinşi boerii şi căpiteniile ţerii, feciori de boeri, oameni tineri, la alaiuri pe cai Turceşti, cu podoabe şi cu peţiene la şlice. Şi aşa cu petrecanii trăgănănd, s'au veselit căteva sĕptĕmăni, şi au purces cneaz Radziwil cu Doamna sa in ţara Leşască, cu zestre foarte bogată... Aşa s'au făcut nunta aici in Iaşi, la care căţiva Domni din ţara Leşască, singuri cu chipurile

(1) Miron Costin in Letop. Moldov. tom. I, p. 293—294.

(2) *Cucina* (Кѹчина) vra să zică, in limba veche Moldovenească, cuhne, bucătărie. Cuvĕntul cucina este italienesc: *Cucina*, franţuzeşte *Cuisine*, latineşte *Coquina* (Vezi Bescherelle Diction. franc. tom. I, pag. 849. Paris 1854).

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 295, 283.

(2) Vezi şi Gh. Asaki: *Ruxandra Doamna*, in Nuvele istorice, pag. 249—272. Iaşi 1867.

(3) *Zicături* vra să zică musică.

sale, cu Curţile lor au fost şi Pătraşco Moghilă, Mitropolitul Kievului, feciorul lui Simeon-Vodă; ear soli trimişi de la Racozzi Cneazul Ardealului, Kemeni Ianăş cu daruri, şi de la Matei-Vodă, Domnul Muntenesc, singur Stefan Mitropolitul Ţerii Munteneşti, şi Radu logofĕtul, şi Dinul spatarul, că se impăcase Domnii intre sine..." (1)

Kemeni Ianăş, sol la această nuntă, din partea Domnului Transilvaniei, Gheorghe Racozzi I, a descris aceste serbări şi fericiri. Eată descrierea sa:

„Domnul meu, Racozzi, m'a trimis in acest an, 1644 (zice Kemeni Ianăş) la nunta Herzogului Radziwil, care lua pe fata lui Vasile Lupu-Vodă. M'am dus dar in Moldova, la nunta Herzogului Ianuşie Radziwil, in locul Prinţului Gheorghe I Racozzi. Eu am fost cel d'intăi şi Akaţie Barceai al doilea, ear al treilea au fost Stefan Mariaş din partea lui Gheorghe I Racozzi. Am dus cu mine pe cale oameni foarte sdraveni, care mi-au fost spre petrecere, anume: pe Şebeş Mikloş, pe Sekeli Mihai, pe Orban Ferenţ, pe Decei Balint şi pe Cisar Ghergheli, şi aveam mai bine de o sută călăreţi in escorta mea, toţi imbrăcaţi in pei de lup. Nunta s'a ţinut cu mare pompă; din ţara Leşească au venit mulţi Domni, solii Craiului şi ai altor Domni, care toţi erau foarte aleşi imbrăcaţi şi gătiţi, ca la două mii de călăreţi şi pedestraşi. Dar spunĕnd adevĕrul, pe curtenii lui Vasile-Lupu-Vodă nu-i intrecea cu frumuseţa şi scumpetea veştmintelor; că hainele lor cele căptuşite cu soboli, cu samori şi cu risuri, şi cele de urşinic şi de mătasă, erau numai de rănd. Bucatele de pe toate mesele erau gătite după gustul leşesc, şi pretutindenea era de tot feliul şi de prisosit; blidele, tiearele, urcioarele, lingurile şi cuţitele de pe mesele cele lungi, toate erau de argint de cel curat; dar muzicile şi jocurile ce s'au făcut ca la o nuntă de Craiu, cine le va numĕra!... La masă, in locul cel mai de frunte au şezut solul Craiului Leşesc, şi tot pe rândul acela, mai intăi au şezut Vasile-Lupu-Vodă, după dĕnsul toţi Domnii Leşeşti; dincolo, lăngă sol, au şezut mirele Radziwil, după dĕnsul Mitropolitul de Kiev, care era fiu de Domn din familia Moghilă, cu Gavriil, Ioan şi Moisi-Vodă fraţi, cu preoţii cei mai de frunte ai lui, care atăta procopsiţi erau, căt n'am crezut mai nainte, să se afle in rândul acela oameni aşa de invĕţaţi. Prea de omenie şi blând era şi Mitropolitul, şi i-au cununat in biserică Româneşte, neimpotrivindu-se Radziwil, măcar că dĕnsul era luteran. Ca să ingădue loc inaintea mea Mitropolitului acestuia, cu aceste pricini m'au adus Lupul-Vodă, că, şi după obiceiul nostru, se da cinste nănaşului, şi la Moldoveni ăncă cel ce cunună se ţine in mare cinste; aşa dar, din ingăduinţă, au şezut la masă Moghilă dinaintea mea. In casa aceea, la masă, n'au fost nici muere, nici fată, nici mireasă, nici joc; ci in *piaţa Curţii;* mai nainte de a şedea la masă, vre-o 50 sau 60 de părechi de cucoane, singure, prinzĕndu-se de mănă, acuşi rotogol, acuşi de-a lungul, au intins hora Românească, la care numai s'au uitat bărbaţii, dar nu s'au amestecat intre ele, ci inaintea lor un oarecare Stolnic bĕtrăn, cu comănac pe cap şi cu baston in mănă, sărea căt putea. Ospăţul femeilor ăncă a fost intr'altă casă. In tot ospăţul nu s'au prea imbătat cineva, ci au bĕut, care căt a voit, şi după aceea Solul crăesc, Mirele şi

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 284. 285.
Conv. Lit. an. XVIII, No. 9, c. 43.

Polonii s'au sculat și s'au dus, și Vodă i-au petrecut, rugăndu-ne ca să așteptăm puțintel; și n'au zăbovit mult, ci a venit și a bĕut cu noi până când ne-am urit, dăndu-ne toată cinstea, mai ales mie arĕtăndu-mi mare dragoste; deci, ne-am luat zioa bună.

„Când au venit nuntașii, Vasile-Vodă le-au eșit inainte ca la o jumĕtate de milă de loc, pe un asturcan foarte bun și scump, impodobit cu sersamuri de aur și țintuite cu petre scumpe; scările ăncă erau așa făcute, precum și sabia cu care era incins, pe comănac avea cinci diamante mari și altul in inelul cel din deget. Podoaba lui Vodă și a calului, precum am socotit atunci, plătea *patruzeci de mii de taleri.* După căteva zile de ospăț, pe mire și mireasă i-am lăsat acolo, și dăndu-le darurile de noi duse, ne-am inturnat, și eu m'am grăbit a mĕ inturna la Prințul meu, pe care l'am găsit in Muncaciu.“ (1)

La 1591, Aron-Vodă *Cel Rĕu și Cumplit*, au zidit odăi in Curtea Domnească pentru un regiment de Unguri călări și pedestri, care formau garda sa personală; căci acest Domn, zice cronicarul, „ciude și pozne făcĕnd in Domnia lui, socotì să nu se increază Țerii și Lefeciilor de țară.“—Acele odăi se numeau: *odăile darabanilor celor Unguręști in Curte.*(2)

In zilele lui Mihai Racoviță-Voevod, in a treia sa domnie, un *al cincilea foc* se năpustì peste Iași și peste Curte. Eată cum istorisește chronicarul Neculai Muste această nenorocire: „Când era anii 7231 (3), Aprilie in 20, intr'o zi Sâmbătă pe amiazi, s'au scornit aice in Iași o furtună de vĕnt mare, și s'au aprins o casă a unui popă, din sus de biserica Sfântului Dimitrie; și căt clipeala ochiului s'a aprins biserica Sf. Dimitrie; și fiind vĕnt mare ca acela, n'au putut stinge focul, măcar că venise și Domnia cu toată gloata; că era lucru mare și infricoșat; că de la biserica Sfântului Dimitrie a sărit focul inainte, căt trage cu săgeata, de s'au aprins cu temeiu casele in rând, cum merg pe lăngă ulița cea mare; și indată s'a aprins și biserica Sfântului Neculai și *Curțile Domnești de toate părțile*, căt nu s'a mai putut nime apropia, fiind Domnia singură in Curți; că slujitorii Seimeni, alergase toți in tĕrg, ca doară ar putè stinge focul. N'au putut scoate din Casele Domnești, grăbind focul; ci numai căt au eșit Doamna cu cuconii, cu ce-au apucat ei singuri, cu doi, trei copii de casă, și au eșit la malul Bahluiului din sus de pod, cu mare spaimă și cu fuga au scăpat pe jos; ear multe lucruri au ars in *Case*, că nu se putea nime apropia de para focului; și de la *Curțile Domnești* au sărit focul pe iaz, de-au ars și acolo douĕ, trei case; ear *Curțile Domnești au ars*, *căt n'au remas nimică nears*, *cu biserică cu tot.* Toate aceste s'au făcut in jumĕtate de cias. Ear Domnia s'a mutat in doue case boerești, in casele lui Ioan Paladi, spatarul, și intr' a lui Constandin Costache spatarul, fiind aproape una de alta; și au șezut până s'au isprăvit *Curțile despre Doamna.* Ear după arderea Curților Domnești indată au orănduit ținutul Orheiului și au adus tot lemnul căt au trebuit, și s'au mai orănduit și la alte ținuturi, cară pentru salahorie. Fost-au ispravnic peste tot lucrul Caselor Domnești, mai mare, Constandin Costache vel spatar, lăsănd toată grija pe sama lui; și apucăndu-se intăi de *Casele despre*

(1) Kemény Iános a'maga életében, apud Șincai, Chronic. Românilor, tom. III, pag. 42—44.
(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 206. 208.
(3) Adică 1723.

Doamna, de le-au tocmit precum se věd (1), și au mai făcut *și alte Case pe zid despre Bahluiu, foarte frumoase*, și gătindu-se Curțile despre Doamna până in patru luni, și mutându-se Domnia in Curți cu mare bucurie, au dat din tunuri; și lui Constandin Costache vel spatar i-au mulțămit Mihai-Vodă de slujba ce i-au făcut, și l'au imbrăcat cu contăș de sobol, și șlic de sobol, și cu tot alaiul domnesc l'au dus la gazdă, cu surle, cu tobe, și la gazdă osebite daruri i-au trimis. Acoperit-au și biserica Sfântului Neculai tot in acel an 1723. (2)

Un beciu vestit era la capul scării Curții, *in capul scării cei despre Casele Doamnei*. Acesta este beciul in care au stat inchis mulți ani, nenorocitul Iordache Ruset Vornicul, din urgia lui Nicolae Vodă Mavrocordat. La 1711, Dumitrașcu Cantemir viind Domn Moldovei, in locul lui N. Mavrocordat, descălecâ drept la ușa beciului, strică ușa și scoase pe Iordache Ruset, boer din partidul seu, apoi intră in Curte, se suì pe tron, ear N. Mavrocordat mazilit, ridicându-se de la Curte, au mers a casă. (3)

In primavara anului 1727, Grigorie Ghica-Vodă au reinoit *turnul de pe Poarta Curții Domnești*, făcěndu-l foarte frumos, și *cu ciasornic de bătea, de auzea tot orașul*, și au prefăcut *Odăile Seimenilor*, precum și portul lor l'au schimbat, *o samă tot cu haine verzi, alții roși, ear in capul lor chivere negre.* (4) Ciasornicul de la Poarta Curții și celelalte ciasornice din Curte, aveau ciasornicari deosebiți, numiți *Ciasornicari Domnești*, care se bucurau de ranguri de boerie, de scutiri și de privilegii, cum dovedesc cărțile domnești de la Constantin Mihai Cehan Racoviță-Voevod, din 1757, de la Ioan Teodor Calimah, din 1759, de la Grigorie Alexandru Ghica din 1766, și de la Boerii Divanului din 1772, publicate de noi cu altă ocasie. (1)

La 1716, in zilele lui Mihail Racoviță-Voevod, in a treia sa domnie, garda care sta in Curtea Domnească, se alcătuea de un corp de *Seimeni* și de *cinci sute slujitori călări:* aceștia păzeau Curtea și Poarta Curții. (2) Vodă Dimitrie Cantemir scrie, că căpitanul de Darabani comanda *Darabanii pedestrași*, care străjuea la Curtea domnească zioa și noaptea.(3) In ograda Curții era o *jitniță* mare, adică o magazie de provizii de hrană, care se păstra pentru vremi de nepace și de impresurări. Boerul sub administrația și paza căruia era incredințată acea jitniță, se numea *Jitnicer Mare.* De aici a provenit și s'a păstrat rangul de *jitnicer* (vulgo *jignicer)* in Arhontologia Moldovei. (4) La 1401, când Alexandru Cel Bun au tocmit boeriile țerii, au rânduit intre altele: *jitnicer mare, ispravnic pe toate oboroacele de pâne ce se dau la Curtea Domnului și la slujitorii Curții, și la oaspeții ce vin in țară.* (5) Jitnicerul avea subordinat al seu pe *Camarașul de jitniță.* (6) Dinaintea acestei *Jitnițe*, in primavara anului 1652, au dat Vasile-Lupu-Voevod pe mâna Seimenilor, pe Spatarul Ciogolea și pe frate-seu, și pe Ser-

(1) Adică precum se vedeau când scriea Neculai Muste, dieac stari de Divan.
(2) Letop. Moldov. tom. III. pag. 75—76.
(3) Letop. Moldov. tom. III, pag. 47.
(4) Letop. Moldov. tom. III, pag. 81.

(1) Alexandru Papadopul Calimah, Scrisoare către V. Alexandri, din 15 Dec. 1880, in „Convorbirile Literare" din 1 Aprilie 1881, Anul XV, pag. 29—38.
(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 67.
(3) Cantemir, Descrierea Moldovei, p. 163.
(4) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 161.
(5) Grigorie Ureche, in Letop. Moldov. tom. I, p. 105.
(6) Cantemir, Descrierea Moldovei, pag. 168.

darul, *de le-au tăiat capetele* intr'o noapte, *dinaintea jitniței Domnești*,—pedeasă obicĭnuită acelora care *măncănd pănea și sarea Domnului*, ĕl trada... (1)

Inaintea Curții Domnești, era la 1717 un *scrănciob*. De furca acestui scrănciob, Mihai Racoviță-Voevod, au spănzurat in zioa de Vineri 9 Ianuarie 1717, pe Cuza spatarul, imbrăcat, incălțat cum l'au găsit, prepuindu-l pe nedrept, că avea știință de urmările fiului seu și a unui cumnat al seu, ce ședea la Brănișteni peste Moldova, care umblau cu alți boeri la Austriaci după invasie, și că insuși el ar fi fost in relații secrete cu Nemții. (2)

Dimitrie Daniil Filipide scria la 1791, că *Curtea Domnească din Iași, era zidirea cea mai insemnată din tot Imperiul Turcesc, pentru mărimea ei și pentru frumuseța și bogăția ei.*(3)

Acest Dimitrie, in călugărie Daniil, Filipide, om foarte invățat, au trăit in Romănia și mai ales in București, unde la 1791 a scris o *Istorie a Romăniei* și o *Geografie a Romăniei*, cuprinzĕnd sub acest nume toate țerile Romănești: Moldova, Muntenia, Basarabia, Bucovina și Transilvania: Γεωγραφικὸν τῆς Ρὑμυνίας—'Ιστορία τῆς Ρὑμυνίας,—pe care le-au tipărit la 1816, in Lipsca, in tipografia lui Tauchnitz, intovărășind Geografia sa de mai multe chărți geografice. Filipidi era din Milia Tesaliei, iși făcuse studiile in țara sa, apoi in Italia și in urmă la Paris. *Istoria Romăniei*, Filipidi o dedică Impăratului Rusiei, Alexandru I. Atăt in *Istoria*, căt și in *Geografia* sa, Filipidi scrie nu numai cu iubire, dar chiar cu entusiasm pentru Romăni... Filipidi se făcuse călugăr și ieromonach; el urma să mai scrie căteva volume despre istoria Romăniei, dar, sau că n'a mai scris, viindu-i sfirșitul vieții, sau că ultimele volume nu s'au tipărit după moartea sa. Filipidi a scris și alte cărți istorice, geografice, o Logică, o Astronomie, și a tradus din latinește pe Pompiliu Trog. Filipidi a scris toate cărțile sale grecește; dar pe căt se vede din multe pasaje ale Istoriei și Geografiei Romăniei, el cunoștea limba noastră. (1)

Ministrul turcesc, vestitul Resmi-Ahmed-Efendi, in jurnalul călĕtoriei sale de-alungul Moldovei, la 1763, in luna lui August, scrie că *Curtea Domnească* ocupâ centrul Iașilor, că afară din Iași se aflâ doue mari monăstiri, *Galata* și *Cetățuia*, zidite pe dealuri și *intărite ca și Curtea cu un rănd de ziduri, inchipuind astfel un sistem de Cetăți.* (2)

Englezul, lordul Baltimore, in jurnalul călĕtoriei sale prin Moldova, in Iunie 1764, scrie că Curtea Domnească din Iași *este ingrădită cu zid de peatră și cu turnuri.* (3)

La 1611, trecea prin Iași un Neamț, anume Wilden, care petrecuse șepte ani in captivitate turcească, ear acum scăpănd, se intorcea prin țerile Romănești și prin Polonia, acasă. „Trei zile (scrie Wilden) am petrecut in Iași. Iașii samĕnă cu un oraș țerănesc, nu are zid imprejurul seu; *are un Castel vechiu, in care șede Domnul*—Constantin Movilă“ (4)

Francezul *Joppecourt*, martur ocular, descriind epoca luptelor Movileștilor (1611—

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 300. 298.
(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 68. 66.
(3) Γεωγραφικὸν τῆς Ρὑμυνίας, p. 153, edit. Lipsiae 1816.

(1) Vezi despre *Dimitrie*, in călugărie *Daniil, Filipidi* și pe 'Ανδρέας Παπαδόπυλος Βρετὸς, Νεοελληνικὴ φιλολογία, tom II, p. 345—346. și No. 215. 329. 352. 580. 581. 606. 607.—Eu am tradus Romănește, mare parte din Istoria și Geografia Romăniei ale lui Filipidi. Sper că intr'o zi le voiu sfirșì și le voiu publica
(2) Vezi in Arhiva istor. a Român. tom. I, p. 183.
(3) Arhiva istor. a Român. tom. I, pag. 184.
(4) Wilden, Neue Reysbeschreibung, p. 254. Nuremberg 1613, in Papiu Ilarian, Tezaur de monumente istorice pentru Romănia, tom. II, pag. 143.

1617) vorbeşte despre *Curtea din Iaşi*, şi cum, când Alexandru Movilă-Voevod s'a apropiat de Curte „toutes les trompettes, flustes, et tambours commencerent à faire une chamarre en signe de rejouissance par l'espace d'une demie heure“; apoi cum Alexandru-Vodă intra in *Sala Tronului*, şi a dat o masă mare boerilor şi cumnaţilor sei, Principilor Visnoniesky şi Corresky, cu ajutorul cărora luase Domnia Moldovei. (1)

După moartea Domnilor Moldovei, Irimia Movilă-Voevod şi a fratelui seu Simeon Movilă-Voevod (1608—1611), grele turburări se iscarĕ in Moldova, din causa succesiunii la tron, mai intăi intre fiii lui Simeon şi ai lui Irimia, apoi intre aceşti din urmă, susţinuţi de cumnaţii lor din Polonia, şi Stefan Tomşa-Voevod, trimis de Sultanul. Turburările şi luptele aceste ţinurĕ pănă la 1617. *Joppecourt*, nobil din Lotaringia (Lorena), luâ parte la aceste lupte in Moldova, pe lăngă principii Poloni, patronii familiei Movileşti. Intorcĕndu-se după aceea din Moldova şi Polonia in Paris, a scris, in colaboraţiune cu amicul seu Baret, avocat in Parlament, istoria acestor imprejurări (*Histoire des troubles de Moldavie*) şi o tipărì in Paris, la 1620. Joppecourt, scrie că la sfirşitul lui Martie 1617, Stefan Tomşa-Vodă şi Skender-Paşa de Silistria, intrarĕ in Iaşi după retragerea la Hotin a lui Alexandru Movilă-Voevod şi a Principilor Poloni; dar socotind această retragere de o stratagemă, din causa garnizoanelor Polone şi Moldoveneşti ce sta in Tecuci, in Bĕrlad şi in Vasluiu, şi necrezĕndu-se sigur aice, Stefan Tomşa părăsì Iaşii şi se retrase in Valachia, la protectorul seu Mihnea-Vodă; inainte de a eşì din Iaşi, inrĕutăţitul Stefan Tomşa ĕi dă foc in mai multe locuri şi prefăcù in cenuşă capitala Moldovei. Joppecourt, martor ocular, ne dă aice o insemnare importantă, statistică, despre Iaşi: „din *douezeci şi douĕ de mii de case*, ce erau in Iaşi, abia au scăpat de acel foc *şese sute!*.. „Ce mal-heureux sortist d'Yas, n'esperant pas d'y retournér jamais, il y fit mettre le feu en plusieurs endroits; si bien que de vingt et deux mille maisons dont elle estoit composé la ville d'Yas, il n'en resta pas six cents entieres...“ (1) Joppecourt, nu ne spune dacă acest groznic foc a cuprins şi Curtea Domnească.

Iohann Christoph Wagner, scriitor şi călĕtor erudit, vizitănd Moldova pe la 1680, vorbeşte despre Curtea din Iaşi „*der Furst Hof*“. (2)

La 1676, fiind Domn Moldovei Dumitraşcu Cantacuzino, o mare primire militară se pregătea intr'o zi in ograda Curţii Domneşti. Lumea credea că se aştepta vre-un Impărat, sau cel puţin un paşă cu trei tuiuri; dar era viteazul Hatman al Moloovei, Buhuş, care se intorcea biruitor de la Suceava la Iaşi. La 1675, Polonii cuprinsese cetăţile Suceava şi Neamţul. Moldovenii, oastea de ţară, comandaţi de Hatmanul Buhuş şi Turcii de Caplan-Paşa, au mers contra lor. La Suceava, după o lungă impresurare, Polonii s'au inchinat, dar cei din Cetatea Neamţului eşirĕ cu tabăra legată şi au mers şi ei la Suceava. Hatmanul Buhuş loveşte pe Poloni la Podişoara, aproape

(1) Histoire des troubles de Moldavie, in Papiu, Tesaur de monumente istorice tom. II, pag. 34—35.

(1) Papiu Ilarian, Tesaur de monumente istororice, tom. II, pag. 57.

(2) Iohann Christoph Wagner, Delineatio Provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici et Orientis, pag. 38, § 160 Augspurg 1684.

de Suceava; dând năvală in tabăra lor, in loc larg, se ucide calul de sub hatman, şi căzĕnd hatmanul intr'un răzor cu faţa in sus, au năvălit Polonii ca să-l prindă. Vĕzĕnd aceasta, Căpitanul Decusara s'au răpezit asupra hatmanului, şi acesta apucându-se de coada calului căpitanului seu, Decusara, a scăpat astfel, târît de năvala Polonilor, şi incălecând pe alt cal, a dat năvala şi a rupt tabăra duşmanilor in douĕ, şi a prins mulţi vii, pe care i-au trimis prisonieri la Dumitraşcu-Vodă. Pentru această biruinţă şi pentru multe altele, hatmanul Buhuş era in mare cinste la Domnii ţerii şi avea nume vestit la Turci. După ce hatmanul Buhuş au gonit pe Poloni şi i-au scos din Suceava şi din Neamţ, el mergea la Iaşi, la Dumitraşcu-Vodă Atunci Domnul Cantacuzino i-a făcut mare primire, eşindu-i inainte cu toţi slujitorii Curţii, cu trimbiţe, cu tobe, *ca unui Hatman vestit de biruinţi, slujind Domnilor şi Ţerii.* (1)

La 1690, Iesuiţii Filip Avril şi Barnabé, protejaţi de Ludovic al XIV, Regele Franţiei, vin in Moldova şi descriu petrecerea lor in Iaşi, la Constantin Cantemir-Voevod: „Ei ajung in Iaşi şi sunt primiţi in audienţă la *Curtea Domnească* (Palais). Toată oastea sub arme, era inşirată intr'o ordine foarte frumoasă, *până la Poarta Curţii;* ei sue vre-o treizeci de trepte şi sunt conduşi in Sala cea mare, unde se adunase Boerii Ţerii. Tocmai in acele momente, Constantin Cantemir-Voevod iscălea un tratat cu impăratul Austriei, Leopold I". (2)

La 1650, Macarie Patriarhul Antiohei, călĕtoreşte şi stă mult timp in Moldova şi in Valachia. Arhidiaconul seu Paul de Alep, descrie Arăpeşte călĕtoria sa. El ne spune că „Palatul Domnesc din Iaşi, se zice in limba pămĕntenilor *Curte* (1); că scara cea mare a Curţi, scara de ceremonii, se numea *Scara Divanului* (2), că intr'unul din apartamentele Curţii, lăngă *apartamentele Doamnei,* era o casă de bae superbă, zidită de Vasile Lupu-Vodă, pentru usul domnesc, cu un paviment de marmură, in care apa se aducea din lac cu căruţe (3); că *lacul* era in dosul Curţii, şi se numea in limba pămĕntenilor *heleşteu* (khalistao), şi era destinat pentru peşte foarte mare, scump şi conţinĕnd sămĕnţa icrelor; că iarna *heleşteul ingheţa şi boerii se primblau pe el călări, intre Curte şi monăstirea Galata*; locuitorii, când vroeau să scoată apă din heleşteu, tăia in ghiaţă cu topoarele un fel de puţ, până ce eşea apă (4); că lacul sau *heleşteul se intindea până in dosul Trei-Sfetitelor* (5); că biserica de lăngă Curte, a Sfântului Neculai, se numea *biserica Domnească* (6); când Domnul şedea la masă, cânta muzica, băteau tobe, sunau fluere şi trămbiţe. (7)

In sara de 16 (28) Decembre 1656, *Felling, ambasadorul Regelui Suediei, Carol X Gustav*, trimis la Iaşi de suveranul seu, ca să inchee un tratat de alianţă cu Domnul Moldovei, Gheorghe Stefan-Vodă, e primit in audienţă secretă, in sala tronului Curţii din Iaşi. Aice se leagă şi Moldova la tratatul de alianţă

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 18—19.
(2) Archiva istor. a Român. tom. I, pag. 13—18.

(1) Archiva istor. a Român. tom. I, p. 64.
(2) ibidem.
(3) loc. cit. pag. 68.
(4) Op. cit. pag. 70. In vremile noastre acest heleşteu, sau lac exista ăncă pe la 1854, deşi redus foarte, şi astăzi ăncă se vĕd urmele lui. De aice se vede că pe la 1650 el venea imprejurul Curţii, până sub Galata.
(5) ibid. pag. 68.—Tot aşa zic şi Letop. Moldov. tom. I, pag. 293, 294.
(6) ibid. pag. 71.
(7) ibid.

dintre Carol X Gustav, regele Suediei, cu Frideric Vilhelm, Electorele de Brandeburg, cu Gheorghe Racozzi II, Principele Transilvaniei, cu Constantin Basarab, Domnul Valachiei şi cu Bogdan Hmelniţkii, Hatmanul Cazacilor Ucrainei, avĕnd de obiect călcarea şi impărţirea Poloniei intre aceşti aliaţi. Conrad Iacob Hildebrand, din suita ambasadorului Suediei, Felling, care a descris această solie, ne spune că Ambasada Suedeză *ajungĕnd in acea sară la Poarta Curţii Domneşti*, a fost intimpinată, spre marea ei mirare, cu strigarea in limba Nemţească, *Wer-da?* (cine vine?) din partea Gardei Curţii. Gheorghe Stefan, inainte de a fi Domn, a fost mare logofĕt şi credincios al lui Vasile Lupu-Voevod; el conspira insă contra Domnului seu, şi cu ajutorul cătorva boeri şi căpitani trădători, ce-i cumpărase cu bani, inţeles cu străinii, Transilvaneni, Munteni şi Poloni, aduse invasie in ţară, călcâ Iaşii, resturnâ pe Vasile Lupu-Voevod şi se suì astfel el pe tronul Moldovei, in primavara anului 1653. Acum Gheorghe Stefan-Vodă compuse un corp de gardă personală din Nemţi şi din Poloni, pedestrime şi cavalerie, care locuea in ograda Curţii. Capi acestei Garde Domneşti erau: Loncewski colonel, Voicehovskii căpitan, baronul Alexandru Iuliu Torquato de Frangepani colonel, şi colonelul Constantin Nacolowitz. Această gardă intimpina pe Ambasadorul Suediei Felling, in noaptea de 16 Decembre 1656, cu strigarea militară: *Wer-da.* (1)

In ograda Curţii era un mare *cerdac de peatră*, vestit prin turburarea ce s'a intămplat in Curtea Domnească, in iarna anului 1654, intre slujitorii Munteni şi Nemţi:

In acea epocă se afla in Curtea Domnească, Seimeni de Saşi, cu cei aduşi de Gheorghe Stefan-Vodă din Ţara Muntenească şi cu cei locali, care slujise şi la Vasile Lupu-Voevod, una mie, şi Nemţi cu *Loncevski Colonelul* patru sute, şi Leşii călări doue sute cu *Voicehovski Căpitanul de Lefecii*, şi un corp de Moldoveni, amestecaţi cu Leşi, trei sute, cu *Rusici Căpitanul*, şi Lefecii de ţară cu *Grumeza Căpitanul*, patru sute. Seimenii Munteni şi căpitanii lor, trăgĕnd in complot şi dintre Seimenii Moldoveni, s'au ridicat asupra Nemţilor. Deci, intr'o zi in Postul Cel Mare, Seimenii Munteni şi-au dat cuvĕnt in de sine şi au plecat prin tĕrg, şi pe căţi Nemţi au aflat la uliţă, i-au omorit. Indată se făcù spaimă mare in tĕrg şi Nemţii, unii răniţi, au scăpat la Curte, ear Căpitanul lor stringe din oamenii sei căţi au putut şi cu acei ce erau de paza Curţii in acea zi, *apuc in Curte cerdacul cel de peatră* şi se orănduește de apărare acolo. Toată Curtea şi Gheorghe Stefan-Vodă au stătut in mare spaimă. Gheorghe Stefan-Vodă porunceşte indată de tae capetele la căţiva din Seimenii Munteni, ce-l incunjurase, pretestănd că au a se jăluì, precum şi la Căpitanul lor şi la trei buluc-başi de-ai lor. Astfel, luăndu-se mĕsuri indrăzneţe şi grabnice, Seimenii Munteni se potolesc, şi vĕzĕnd că le-au perit capii turbării, au şi purces la fugă; se acoperise iazul de Seimeni Munteni, apoi au luat spre Socola, in şes la ceir, la părĕul ce vine pe acolo. Acum toată oastea din Curte eşise contra lor, toţi slujitorii şi toţi Nemţii, ca in timp de rĕsboiu, cu steaguri şi cu tobe, şi mergea grabnic să-i ajungă, să res-

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 296—336.—Arhivele din Berlin, din Moskva, din Stocholm şi din Stetin. Această epocă eu am descris-o intr'o monografie ăncă inedită, dar pe care curănd voiu publica-o, sub titlul: *Despre Gheorghe Stefan-Voevod, Domnul Moldovei.*

cumpere săngele vărsat. Dar Gheorghe Stefan-Vodă a trimis poroncă staşnică Căpitanilor, că vor plătì cu capul, de vor cuteza să se apuce la rĕsboiu. Şi au trimis respuns Seimenilor Munteni să se intoarcă indată in ţara lor, ear pe cei localnici i-au ertat. Deci, au purces Muntenii spre codru cu fuga, urmăndu-i şi căţiva din Seimenii locali. Astfel ei s'au intors in Valachia, şi acolo se unirĕ cu Seimenii şi cu Darabanii, care se resculare la 1655 contra lui Matei Basarab şi a urmaşului seu Constantin Basarab, şi pe care abia au putut să-i bată şi să-i risipească Domnii aliaţi, Gheorghe Stefan, Constantin Basarab şi Gheorghe Racozzi II. (1)

La 21 August 1711, Colonelul Austriac, baronul Tiepolt, face un raport cătră Principele Eugenie de Savoia, despre retragerea Ruşilor din Moldova. Intre altele, Tiepolt descrie Capitala Moldovei: „Am fost la Iaşi........ *Domnul residează intr'un castel după stilul antic, incunjurat de un bun zid*, ca şi toate monăstirile. Am intrat la Domn, cănd se afla la Sfat; l'am salutat in limba latinească şi el mi-a respuns tot latineşte, foarte corect.“ (2)

La 1716, se deschide rĕsboiul dintre Sultanul Ahmed III şi Impăratul Carol VI. In capul armatei germane se puse vestitul Principele Eugenie de Savoia, ear in a celei turceşti, Vizirul Ali-Paşa. La 5 August Eugenie bate pe Turci la Petrovaradin, Vizirul capătă douĕ răni grele, in urma cărora murì a doua zi, la Carlowitz. Principele Eugenie trece in Temişana şi incepe a bate Temişoara. Generalul Stainville primì ordin să intre pe la Turnu-Roş, in Valachia. Cănd venì ştirea la Bucureşti, in 4 Septembre, că Germanii au intrat in ţară. Domnul Valachiei, Nicolae Mavrocordat, fugì la Giurgiu, ear la 10 Sept. se intoarse inapoi la Bucureşti cu oaste strinsă in Bulgaria de Turci şi de Tatari, şi ucise mai mulţi boeri, pentru respăndirea ştirii că vin Nemţii, inchise pe Mitropolitul Ungro-Vlachiei Antim şi pe Capelanul Abrami. Hanul Tatarilor trecù prin ţară cu ordele sale, cătră Temişana. La 13 Octombre, Germanii luarĕ Temişoara, in 8 Noembre Panciova, şi curăţirĕ de Turci tot Banatul, afară de Ruşava. In 25 Noembre venì pe neaşteptate la Bucureşti generalul Dettin cu 1200 de Serviani, de altă parte intra Radu Golescu cu călărime Română şi cuprinserĕ Curtea Domnească din Bucureşti. Vodă Mavrocordat fù cuprins cu fiii sei d'impreună şi dus la Sibiu.

Asemene incercare se făcù şi in Moldova, asupra lui Mihail Racoviţă-Voevod. Căţiva boeri nemulţămiţi, in capul cărora era Vasile Ceaurul stolnic, fiul logofĕtului Ceaur şi un Miron, ce a fost Serdar, un hiastru al acestuia Gheorghe Velicico sluger, Conţescul căpitanul, fiii Spatarului Cuza, şi alţii fug in Transilvania la Sibiiu, la generalul Stainville, şi la Braşov la generalul Baron Dettin, şi aceştia le dau oaste din ordinul Impăratului Austriei, sub comanda căpitanului Ferenz Ernau, ca să calce Moldova şi să pue măna pe Iaşi. Vasile Ceaur primì la Braşov, prin generalul Dettin, titlul de *Graf*. Astfel ei calcă Moldova, pun stăpănire pe moăstirea Caşin, care era Cetate, şi pe Cetatea Neamţului, şi pornesc să lovească pe Mihai Cehan Racoviţă-Voevod in Iaşi, şi să-l scoată din Domnie, inchinănd Moldova cătră Austria. După cum ne spun căteva note

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 327.

(2) Eudoxiu Hurmuzachi, Documente privitoare la istoria Romănilor, tom. VI, pag. 99—106. Bucureşti 1878. Publicate de Academia Română.

de pe atunci, Vasile Ceaur cu ai sei, nu numai din ură personală asupra lui Mihai Racoviţă-Voevod, aducea pe Austriaci in ţară, ci in faţa catastrofei lui Cantemir-Vodă de la Prut (1712), şi in faţa răutăţii Turcilor şi a Tatarilor au preferat mai bine suzeranitatea Austriei, şi au rostit in consiliile lor cuvintele: *„Dacă noi nu vom mai putea fi ai noştri, atunci mai cu drag vom voì pe Nemţi, decăt pe Tatari.“*...

Vasile Stolnicul Ceaur, fiul logofătului Vasile Ceaur, era nepot de frate al lui Gheorghe Stefan-Vodă. (1) El moştenise, pe semne, de la unchiul seu Gheorghe Stefan-Vodă, dorul de a fi Domn Moldovei şi darul de a indupleca pe mulţi...

In zioa de 1 Ianuarie 7225 (adică 1717), la 8 ciasuri de zi, Nemţii, cu conducĕtorii lor boeri, venind prin păduri şi prin frănturi, lovesc fără de veste Curtea Domnească din Iaşi; Seimenii, păzitorii Curţii, in numĕr de cinci sute, deschid Poarta Curţii fără opunere, zicĕndu-le: *Bine-aţi venit.* Dar Mihai Vodă-Racoviţă, incalecă indată cu puţini credincioşi ai sei, apărăndu-se cu rĕsboiu in ograda Curţii, se trage la Monăstirea Cetăţuia şi se bate din Monăstire, pe care o incunjură Nemţii. In mersul seu la Cetăţue, Mihai-Vodă trimite grabnic după ajutor, stringe pe Seimenii slujitori din tĕrg, vĕnătorii şi neguţitorii, şi un corp de Tatari ce se afla la Aron-Vodă şi la Tataraşi, şi aceştia năvălesc asupra Nemţilor, lovindu-i in spate sub Cetăţue; atunci esă şi Vodă-Racoviţă cu miliţia Curţii, loveşte pe Nemţi in faţă, ĕi bate, prinde pe comandantul lor, Ferenţ Ernau, şi-l aduce in Iaşi, intorcĕndu-se cu oastea sa in Curtea Domnească, ear a doua zi, la 2 Ianuarie 1717, *ĕi tae capul la Poarta Curţii Domneşti,* in faţa poporului. Toate catanele, zice cronicarul, au perit in acea bătălie, şi dintre dĕnşii au căzut mulţi prinşi. Apoi Mihai Racoviţă, pune măna pe douezeci de boeri şi pe unii ĕi spănzură, ear pe alţii ĕi pune in ţapă, intre Curtea Domnească şi Cetăţuea. Era atunci un boer bĕtrăn, anume Cuza, care fusese Spatar Mare: s'au găsit oameni care l'au părît la Domn, că ar fi fost şi el *intr'un sfat şi intr'o legătură* cu boerii care adusese invasia; complicitatea Spatarului Cuza se bănuea, pentru că fiii sei *ămblau tălhuind pe la Nemţi;* de multe ori Mihai-Vodă a poruncit bĕtrănului să tragă pe fiii sei incoace, in Moldova, să nu se afle la Nemţi; dar el căuta, ca un părinte, să-i scuze in ochii Domnului. Intr'o zi Mihai-Vodă trimite şi prinde pe doi dintre fiii lui Cuza, şi-i inchide; dar când Nemţii au călcat Curtea, Spatarul Cuza mijlocì şi obţinù in clipă liberarea fiilor sĕi din inchisoarea de la Curte; această imprejurare făcù pe Domn să crează şi mai tare că Spatarul Cuza era inţeles cu Nemţii, şi indată ce s'au pogorit biruitor de la Cetăţuea, au poruncit de l'au prins şi l'au spănzurat, in sara de 1 Ianuarie 1717, *de furca scrănciobului ce era dinaintea Curţii Domneşti,* cum am zis mai sus. Un hrisov dat de Mihai Cehan Racoviţă-Voevod, la 1717, monăstirii Cetăţuea, o movilă in capul uliţei Podul-Lung, ridicată de Mihai-Vodă pe cadavrele boerilor esecutaţi, a Nemţilor căzuţi in acea luptă şi a şefului lor, căpitanul Ferenz Ernau, cu o cruce mare de peatră pe vĕrful movilei, cu o inscripţiune, lăngă un cerdac de peatră (*Cerdacul lui Ferenz*), şi un hrisov

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 65.—Hasdeu, Arhiva istorică a Romăniei, tom. I, pag. 108 in notă.

din 1718 dat de acelaş Domn boerului C. Costache, amintesc până astăzi acea epocă. Stolnicul Vasile Ceaur şi Slugerul Gheorghe Velicico, ne mai putênd sta in Moldova, au fugit şi s'au purtat mult timp prin Ungaria, şi insfirşit prin Valachia, unde au şi murit in cea mai de istov sărăcie, căci Mihai Racoviţă-Voevod i-au confiscat moşiile sale *Buciuleştii* la Neamţ, *Hălăuceştii* la Suceava şi *Spinoasa* la ţinutul Hărlăului, dăruind Spinoasa lui Constantin Costache vel visternic, pe care l'au fost trimis şi care au venit ca fulgerul cu corpul de Tatari asupra Nemţilor, sub Cetăţue. (1)

(Sfîrşitul in numĕrul viitor).

Alexandru Papadopul-Calimah.

O IDILĂ.

Tache Busuioc, este un tênĕr scriitor la o judecătorie de ocol. De dimineaţă până in sară, necontenit insamnă rânduri negre pe hărtie, şi apoi deasupra toarnă năsip galbĕn ca să se usuce. Aşa cere slujba şi rânduiala canţelariei. Copiează, trece la registre, şnurueşte şi pune pecetea cancelariei, cu precisiunea unui automat perfect. Este de doi ani în funcţie, şi nu are de socotit de căt douĕ-zeci de trandafiri in cununa vieţii după expresiunea consfinţită de poeţi. Nevoile şi sărăcia, copil orfan rĕmas de mic in prada oarbei soarte, l'au făcut deştept, intreprinzetor, supus şi harnic.

Vorba populară „chiria deşteaptă pe cărăuş" sĕ potriveşte lui Tache mai bine de căt ori-cui.

De doi ani par'-că norocul a inceput a'i zimbi; pe lăngă leafa modestă ce primeşte, şi care totuşi este o avuţie pentru el, sĕ mai bucură incă de acele venituri anonime care provin din generoasele presenturi ai numeroşilor muşterii ai judecătoriei. Obiceiul pămĕntului. . . . Ce să'i faci?

Cel care şi-a vĕzut hărtia gata din forme, cu resultatul obţinut uşor fără multă pagubă de vreme şi stăruinţi, remăne mulţămit intinzănd lui Tache, o mănă recunoscătoare care nici odată nu'i deşartă, ear scriitorului ĕi este ruşine să respingă folositorul dar.

Cu socoteala asta toţi remăn mulţămiţi, şi cu atăt mai mult cu căt Tache nu cere nici odată, ci numai primeşte in tot deauna. Să se adauge buna cuviinţa sa deosebită, primirea simpatică a ori-cărui impricinat, o figură zimbitoare, şi ori-cine va inţelege căt de mult este iubit de părţi şi de avocaţi.

Ear de şi Tache nu are de căt patru clase primare, inse cu inteligenţa sa vie şi prin practica dobăndită, a inceput să pătrundă puţin căte puţin tainele judecătoriei, aşa in căt se vorbeşte pe ici pe colea că peste curănd va fi inaintat la postul de ajutor de judecător; unii din avocaţi, au inceput chiar a'l felicita de pe acum. El se inveseleşte, se inţelege, de acest fericit svon, căci vede inainte'i un orizon mai deschis, pentru cararea sa

(1) Letop. Moldov. III, 64—71.—Şincai, Chronic. III, 257.—Chrisoavele lui Mihai Racoviţă-Voevod, din 7225, şi din 7226 Decembre in 30. Th. Codrescu, Uricarul tom. IV, pag. 310—324. Aceste douĕ hrisoave sunt de un mare interes istoric. Laurian, Istoria Român. tom. III, p. 210—212.

incăt au făcut să remăe nevotate multe dispoziţiuni vătămătoare drepturilor ţerii.

La 1838, cănd s'a propus de consulul general al Rusiei, baronul Rukman, să se intercaleze in Regulament un articul remas nevotat, care prescria că *ori ce lege făcută de Domn impreună cu Obşteasca Adunare, să nu poată fi pusă in lucrare, pănă ce mai intăi nu ar dobăndì sancţiunea Curţilor Protectoare şi Suzerane*, Logofĕtul Dimitrie Chrisoscoleu Buzoeanu zicea in plină Adunare:

„Fie-i ţărina uşoară lui Costache Cămpineanu, care mi-a zis să nu votez acel articul!“

X.

AMINTIRI DESPRE CURTEA DOMNEASCĂ DIN IAŞI.

(Urmare şi sfirşit).

In zilele lui Constantin Cantemir-Voevod, Cel Bĕtrăn, la 1692, o dramă jalnică şi săngeroasă se petrecea la Poarta Curţii Domneşti. Intre boerii cei mari ce erau in Sfatul Ţerii, in zilele acele, se găsea mai pre sus de toţi Miron Costin, vel logofĕt, şi Velicĭco Hatmanul, fratele seu. Se şoptea prin Iaşi că aceşti boeri erau inţeleşi cu Brăncovenii din Ţara Muntenească, contra lui Constantin Vodă Cantemir. Hatmanul Velicĭco, sta de multe ori in Sfat impotriva vorbelor lui Vodă ba intr'o zi, in aprinderea discuţiei, a cutezat să spună Domnului, că omul care nu ştie carte este *un dobitoc*, făcĕnd alusie la Vodă că nu ştia carte. Cronicarul Nicolai Muste, care ne dă această informaţie, adaugă, cu drept cuvĕnt, că „nu se cădea să respundă astfel Hatmanul Velicĭco, fiindu-i Cantemir Domn“... (1) Constantin Cantemir, răbda şese ani intregi opunerea Logofĕtului şi a Hatmanului,—dar intr'o zi poruncì să li se tae capetele... Eată cum:

La 7200, adică la 1692, in luna lui Decembre, Constantin Cantemir, aflănd că Miron Costin şi frate-seu Velicico, conspirau contra lui cu Vodă Brăncovanul, (2) da ordinul de esecutare, care străbătù ca fulgerul prin Curtea Domnească. Miron Costin nefiind in Iaşi, ci la moşia sa Bărboşii, unde murindu-i in acele zile jupăneasa, urma s'o astruce, vede că soseşte deodată Racoviţă Armaşul al doilea, cu ùn steag, adică cu un corp de lefecii şi cu poruncă de la Constantin Cantemir-Vodă, să-l ducă la Iaşi. Miron Costin se roagă să aibă păsueală pănă şi-a ingropa jupăneasa, şi apoi să purceadă indată; dar eată că soseşte Postelnicul Macri cu o a doua poruncă, ca in ce loc ĕl va afla pe Miron Costin legofĕtul, acolo să-i tae capul, şi după poruncă aşa intr'acel cias i-a tăiat capul şi l'a ingropat impreună cu jupăneasa lui; apoi trimişii lui Vodă-Cantemir s'au intors inapoi la Iaşi cu isprăvirea poruncei.

Ear Hatmanul Velicĭco imponcindu-se cu vorba in Sfat, Cantemir in mănie l'a bătut cu buzduganul şi l'a inchis *in beciul de sub Casa cea mică a Curţii*, adică de sub Casele Doamnei, unde era păzit cu străşnicie. Douĕ zile după tăiarea logofĕtului Miron Costin, la trei oare de noapte, Vodă-Cantemir dă poroncă să scoată

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 28.
(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 265.

din beciu pe Hatmanul Velicico, şi Armaşul cel mare ĕi tae capul *dinaintea Porţii Curţii Domneşti*, şi-i aruncă trupul, din poronca lui Vodă, pe piaţa Curţii, spre vederea şi spaima tuturor; ear după trei zile l'a dat soţiei sale, spre a-l ingropa.

Cronicarul Niculai Costin scrie că din ordinul lui Constantin Cantemir, fiul seu Beizade Dimitrie Cantimir, mai tărziu Domn Moldovei, a stat de faţă, spre incredinţare, până ce i-a tăiat capul lui Velicico.(1)

Dimitrie Cantimir, istorisindu-ne şi el aceste oribile esecuţiuni, zice spre indreptarea tatălui seu: „talis fuit fines horum duorum fratrum, „quorum malignitatem Princeps Constantinus „Cantemyr sua longanimitate spatio sex anno„rum distulit, illi autem eius gratia totidem „annis abusi sunt.“ (2)

In momentul când era să i se tae capul, Miron Costin a scris, prin esecutorii sei, lui Constantin Cantemir-Voevod, recunoscĕndu-se de vinovat, dar jurănd că fiul seu Petraşcu, care era Mare Camaraş, şi ceilalţi fii ai sei erau străini şi nevinovaţi de acel complot.(3)

Deasupra Porţii Domneşti, in capul uliţei mari, era din vechime, cum am zis mai sus, un turn cuadrat, in feliul celui ce este şi astăzi deasupra porţii Monăstirii Goliei. In acel turn era Biserica Domnească, in care se făceau toate ceremoniile religioase ale Curţii. Cronicarul Neculai Muste, descriind acel turn, ca martur ocular, zice că la 1704 Mihai Vodă Racoviţă, a tocmit *Biserica Curţii Domneşti de pe Poartă*, care intăi era făcută de Stefan Tomşa-Voevod, strimtă şi mică, căci nici boerii cei cu boerie (adică cei in activitate) nu incăpeau să şază la rândul lor; Mihai-Vodă a mărit-o şi a desfăcut-o precum se vede (adică cum se vedea in zilele lui Neculai Muste, pe la 1729). Acel turn mai nainte era in chip de clopotniţă, şi sub clopotniţă era biserica şi sub biserică Vistieria şi sub Vistierie Temniţa, in care se inchideau tâlharii şi ucigaşii, lucru foarte grozav a privì cineva sub biserică, adică sub casa lui Dumnezeu temniţa tâlharilor. Dar şi turnul acela a bisericei, nu era pentru treaba bisericei, ci earăş era semnul morţii; că, care din boeri se afla in niscai fapte rĕle, cu rocoşituri asupra Domniei, şi-l prindea, intr'acel turn ĕl inchidea; putem zice că se asemĕna cu Edi-Cula ce este la Ţarigrad, şi cum acei ce incap la Turci de-i inchide la Edi-Cula, nu mai au nădejde de viaţă, aşa şi aice in ţară la noi, era acel turn al Bisericei Curţii Domneşti de pe Poartă; şi mĕ mir de aceasta, cum n'au socotit acei mai nainte Domni, ce au fost mai indelungaţi la Domnie, a privì un lucru grozav ca acesta, şi putem zice, şi lui Dumnezeu neplăcut. Deci, Mihai-Vodă in anul când a venit Domn (1), s'a apucat şi a risipit turnul şi Vistieria, şi a astupat temniţa şi a mărit biserica de-a cuprins tot locul acela, cât alta mai mare şi mai desfăcută nu este in oraş“(2), restaurând turnul la loc.

Pe păreţii acelui turn erau aşezate, in rănd cronologic, portretele Domnilor Moldovei, incepĕnd de la Bogdan Dragoş. Focul de la 1783, despre care vom vorbì mai jos, le mistuì pe toate. (3)

(1) Letop. Moldov. tom II, pag. 43. 266.

(2) D. Cantemir, Vita Constantini Cantemiryi Cognomento Senis Moldaviae Principis, pag. 66—67. edit. Academiei Române. Bucureşti, 1883.

(3) Dim. Cantemir, ubi supra.

(1) Adică la 1704.

(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 34.

(3) Cogălniceanu, Trei zile din istoria Moldovei, p. 252.

Osebit de *Biserica Domnească de pe Poartă*, era in Curte, in fața odăilor Domnului, un paraclis frumos, unde mergeau Domnii de ascultau rugăciunile de sară și Liturgia, in zile de serbători mai mici, sau când nu puteau eșì. O cruce pe un mic turnișor de lemn, deasupra Curții, indica locul acestui paraclis.

Vorbind aici despre biserici, găsim că este loc de insemnat că in zilele Domniei a doua a lui Duca Vodă Cel Bĕtrân, la 1672, Turcii avĕnd rĕsboiu mare cu Polonia, ca să dobândească vestita cetate Camenița, Sultanul Mohamed IV, pleacă insuș din Țarigrad cu o oaste numeroasă, trece Dunărea la Oblucița (Isaccea) și pleacă spre Prut cu armata sa, avĕnd o artilerie formidabilă, tunuri grele și mari, incât la un tun punea câte optzeci de bivoli. Sultanul se așază la Țuțora cu toată oastea sa, de au odihnit opt zile. In una din zilele de odihnă, Sultanul vine de la Țuțora la Iași și s'au coborit pe la Nicoriță in Cacaina, și s'a suit prin tĕrgul boilor, și a descălecat in câmp sub un pavilion făcut inadins de la deal de tĕrgul boilor. Duca-Vodă mergea pe jos cu toți boerii pe lângă Sultan și s'au intins bucăți de atlazuri și de tăfți pe unde mergea Sultanul călare. Descălecând Sultanul sub pavilion, Duca-Vodă i-au inchinat aice multe daruri bogate, câțiva cai Arăpești cu podoabe scumpe și un lighean cu ibric de argint; de aice Sultanul s'a intors la tabăra sa de la Țuțora. In primavară, la 1673, Sultanul venì eară la Iași in primblare și s'a suit in deal la Monăstire la Cetățue de-a vĕzut-o, și privind posiția locului din toate părțile, s'a intors la tabăra de la Țuțora. Atunci Hogea cel mare, impĕrătesc mergĕnd la Sf. Neculai cel Domnesc in Iași, se suì in clopotniță și strigă rugăciunea turcească, obicĭnuită. Din această causă, călcarea Hogei in clopotniță, considerându-se ca o profanare, Mitropolitul pecetluì Biserica Sfântului Neculai, și a stat pecetluită până la venirea la Domnie a lui Antonie Ruset-Voevod, adică până la 1676. (1)

La ocasii mari se făceau in Curtea Domnească luminații strălucite. Cronicarul Enachi Cogălniceanu, care a fost Vatav de Aprozi in Moldova, ne descrie una din aceste luminații:

La 1755, in Decembre, venì veste de la Țarigrad că Sultanul Mahmud I murise, și că in locul lui se proclamase Sultan Osman III, fratele lui Mahmud cel mai mic. Mateiu Ghica, fiind atunci Domn Moldovei, a poruncit de a făcut mare *dunanma* (iluminație) in tot Iașul o sĕptĕmână in toate nopțile, s'au impodobit toate porțile și dughenile cu fel de fel de podoabe și cu mare lumină de candele pe toate ulițele și cu *meterhanele* și cu tot feliul de *zicĕturi*. Așijderea a impodobit și Curtea, și toate Porțile Curții, cu oglinzi, cu fel de fel de verdețuri, cu candele și altele. (2)

Pe la 1727 Grigorie Ghica-Vodă a refăcut turnul deasupra Porții Curții Domnești, făcĕndu-l mai nalt decât toate turnurile Monăstirilor, așezând și un clopot mare la ciasornic de bătea toate ciasurile, de se auzea peste tot orașul; ear mai jos de ciasornic făcù un loc imprejurul turnului, acoperit cu fer alb, de ședea meterhaneaua Domnului de bătea in toate zilele chindia cea obicĭnuită, petrecĕnd Domnul cu veselie și cu bucurie, și cu prim-

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 219. 220.

(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 235. 236. *Meterhané* era musica turcească; *zicĕturi* musica națională cu lăutari, cimpoeși, nae și celelalte.

blări, cu toată Curtea Măriei Sale........(1)

La 1677 Antonie Ruset-Voevod, care mai nainte se numea Chiriță Draco Ruset (2), a apucat, in primavară, să lucreze la biserica Sfăntului Neculai de lăngă Curtea Domnească, căci era descoperită și clopotnița stricată; a tocmit clopotnița și a istovit și zidul dimprejurul bisericei, și a făcut și o cișmea, adică făntănă, in zidul bisericei despre Poarta cea mare a Curții Domnești, aducĕnd apă pe oluri de departe. La aceste toate a fost ispravnic Clucerul Abaza, și a zugrăvit peste tot pridvorul Sfăntului Neculai, apoi și biserica a zugrăvit-o pe din năuntru, și a trimis in Țara Leșască de-au adus sfeșnicele cele mari de aramă și alte vase multe de argint a făcut, care sunt și acum in biserica Sfăntului Neculai. Așijdere *a făcut și cerdacurile cele inalte, despre casa Domnească cea mică, cu multă cheltueală, ca la Țarigrad*, și s'a fost făcut și gropniță in biserica Sf. Neculai in năuntru, dar n'a avut parte la aceea, căci el murì după mazilia sa, la Constantinopole, și in acea gropniță s'a ingropat mai tărziu, la 17 Martie 1693, Constantin Vodă Cantemir, a cărui oase s'au mutat mai apoi de aice la Monăstirea Mira din ținutul Putna, zidită de dĕnsul, adică de Cantemir-Vodă Constantin. (1)

La 9 Martie 1753, in zilele lui Constantin Mihai Ghe-Han sau Ce-Han Racoviță-Voevod, *un al șeselea foc isbucnì in Iași*. In acea zi au ars in parte și Curtea Domnească și ciasornicul de pe Poartă. Focul s'a tămplat, scrie Cronicarul, Spatarul Ioan Canta, despre Ripa Pribițoaei, la o casă proastă și deacolo a sărit pe Ulița Boerilor, pe grajdul lui Alistarh Spatarul și deacolo a luat ulița dearăndul spre Curtea Domnească, ajungĕnd la hazne; de acolo focul a sărit pe Sf. Neculai și de la Sf. Neculai a sărit in patru locuri pe *Curtea Domnească, pe casele Doamnei*, pe casele cele nalte de la Cămară (Cucinele), pe ciasornicul de pe Poartă, pe Biserica cea mare Domnească, de-au ars toate acestea intr'un cias, căt nu știau cei din Curte ce să facă, atăt oamenii căt și Domnul, arzĕnd multe lucruri a tuturor și a Domnului, care nu se poate pomenì ce urgie a lui Dumnezeu a venit intr'un cias, mergĕnd focul pănă pe iaz, *arzĕnd și earba in grădina cea mare Domnească*, și căteva case proaste de pe iaz.

După acest foc, neavĕnd Domnul unde ședea s'a mutat in casele surorei Măriei Sale, Domniței Ruxandei de lăngă hazne, *pănă au făcut Curțile*. Și indată a făcut Domnul orănduealà de căt lemn trebuea ca să facă Curtea la loc, făcĕnd mai mare asupra acestei trebi pe Lascaraki Genet, vel Comis. Și indată cum a trecut postul cel mare s'a și apucat de lucrul Caselor Domnului, lăsănd Casele Doamnei mai in urmă, impărțind zapcii in toate trebile; asupra acoperemĕntului bisericei cei mari, Domnul orăndui pe insuș Spatarul Ioan Canta, Cronicarul care ne dă toate aceste informații. (1) Curtea se restaurâ deci fără intărziere, și după patrusprezece ani in urma acestui foc, adică la 1767, Baronul de Tott, numit Consul al Franției pe lăngă Hanul Tatarilor Crimeei, călĕtorind prin Moldova, ca să meargă la postul seu, a fost primit aici in audiență, de Grigorie Calimah-Voevod. (2)

(1) Enachi Cogălniceanu, in Letop. Moldov. tom. III, p. 174 in notă.
(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 354.
(3) Letop. Moldov. tom. II, pag. 15, 16, și tom. III, pag. 28, și tom. II, pag. 44.

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 231—232.
(2) Mémoires de Baron de Tott, tom. II, pag. 7, 39—55. Amsterdam, 1784.

După acest foc, Casele Doamnei din Curtea Domnească remase nerestaurate; dar in urmă, tot Constantin Racoviţă-Voevod, in a doua sa Domnie, la 1756, a adunat tot materialul trebuincios, şi ordonâ a se restaura şi aceste, rănduind cheltuitor pe Constantin Cogălniceanu, mare Medelnicer, şi esecutor pe frate-seu Enachi Cogălniceanu, vatav de Aprozi. In ziua de 6 Decembre 1758 aceste case erau gata, şi se mai făcù o osebită casă de feredeu, casă minunată, in formă Grecească şi Moldovenească, cum zice Cronicarul. (1)

Enachi Cogălniceanu ne dă insuş o insemnare despre mersul restaurării Curţii Domneşti de către Constantin Racoviţă-Voevod, după focul din 1753. — „Pe acea vreme, zice el, fiindcă arsese Curţile Domneşti in intăia sa Domnie, şi atunci apucăndu-se au isprăvit numai partea Divanului şi a Spătăriei, Bisericele, Divanul şi Cămara; ear haremul fiindcă remăsese nefăcut, venind de la Bucureşti in a doua sa Domnie in Moldova a orănduit pe fratele meu d-lui Constantin Cogălniceanu, vel Medelnicer, cheltuitor asupra facerii Caselor Haremului, fiindcă nu le făcuse Măria Sa Matei Ghica-Vodă, in doi şi jumĕtate ani ce a şezut in Moldova. Şi pe noi, fiind vatav de Aprozi, m'a orănduit Bumbaşir asupra Curţilor, avĕnd şi toţi ţiganii Domneşti in sama noastră; isprăvindu-se până in toamnă cu feredeul, dupăcum au poftit, la 1756 Octombre; ear la 1757 Martie a venit mazilia. (1)

Am vĕzut că in dosul Curţii Domneşti era un heleşteu mare. Deasupra acestui heleşteu era un foişor Domnesc, lăngă casele cele Domneşti. Din acest foişor, Stefănucă Lupu-Voevod, fiul lui Vasile-Lupu (1659—1662) arunca pe boeri in heleşteu şi apoi ridea, şi scoţĕndu-i din apă ĕi imbrăca in haine domneşti... (1) Curioasă petrecere!. Tot acest nebunatic Domn, despre care Miron Costin zice, că *nu era copt in vĕrsta sa*, (2) mai obicĭnuea şi o altă poznă: de multe ori eşind cu boerii la primblări, punea de lua frĕele din capetele cailor boerilor, apoi da ghiont cailor de fugea, de cădeau boerii jos, de-şi sfărmau capetele; incăt se ingrozise boerii a merge cu dĕnsul la primblare...(3) Şi acesta era Domn Moldovei!.. Şi era fiu al lui Vasile Lupu-Voevod!.. Poporul ĕl poreclise *Papură-Vodă*...(4)

La 1774 o altă năpaste căzù asupra Curţii, despre care ne vorbeşte un om insemnat al Franţiei, care a trăit in Moldova pe acele vremi: acesta e Jean Louis *Carra*, publicist, om politic, istoric, convenţional, născut la Pont-de-Veyle (Bresse) la 1743. In zilele revoluţiei, el a scris mai multe pamflete, fiind redactor jurnalelor *Annales politiques* şi *Journal de l'Etat et du Citoyen*, fù numit membru Convenţiunii, a fost oratorul cel mai infocat al Clubului Jacobinilor, votâ, in zioa de 20 Ianuarie 1793, moartea lui Ludovic XVI, se unì apoi cu Girondinii, fù osindit la moarte in zioa de 31 Octombre 1793 şi esecutat a doua zi. Carra a petrecut mulţi ani in Moldova şi in Valachia, şi a fost Secretar Domnului Grigorie Ghica Voevod, ear după moartea acestui Domn, Carra se intoarse in Franţia, unde a fost secretar Cardinalului de Rohan, aflăndu-se in timpul isbucnirii Revoluţie, şi bibliotecar Bibliotecei Regale. Carra a scris

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 237.
(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 168 in notă.

(1) Şincai, Cronic. Român, tom. III, pag. 93.
(2) Letop Moldov. tom I, pag. 354.
(3) Ioan Neculce, Let. Mold. tom. II, pag. 209.
(4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 350.

intre altele: *Histoire de la Moldavie et de la Valachie.* (1) Carra scrie deci, că in timpul rĕsboiului dintre Turci și Ruși, rĕsboiu, care s'a incheiat prin tratatul de la Cuciuc-Caïnardgi din 1774, mulțimea oștilor rusești ce ocupase Iașii, era atăt de mare, incăt s'a ținut in ograda Curții Domnești, cavaleria, și se așezase in Curte o infirmerie: „*Ce Palais est un vieux Chateau* qui a servi d'écurie et d'infirmerie aux Russes pendant la dernière guerre. Le Prince Grégoire Ghica a fait seulement reblanchir les murs et coller du papier blanc aux fenêtres brisées. Les appartements en sont très vastes, et il n'y a des meubles que dans la chambre à coucher de Son Altesse"... (2)

Curtea cu tot ce mai cuprindea, cu partea ce mai remăsese din Archiva națională dusă in Polonia la 1683 de Mitropolitul Dositei,— a fost prada unui *al șeptelea foc*, mai cumplit decăt cele de mai nainte, care in anul 1783, sub Alexandru Mavrocordat-Voevod, din toată Curtea Domnească nu lăsâ peatră peste peatră. Domnul fugì atunci in casele Mitropoliei, dar și aceste furĕ prefăcute in cenușă. Mavrocordat, urmat de pojar (foc), se trase in Cetățuea Galata, dar și deacolo fù earăș silit a eșì prin un foc ce isbucnì in Monăstire, și urmat de numele *Părlea-Vodă*, cu care-l poreclì poporul, el se așezâ in casele Hatmanului Costachi Ghica, care mai tărziu a fost a Hatmanului Alecu Roset Roznovanu și in care astăzi este Universitatea de Iași. De la acest an, 1783 pănă la 1804, reședința Domnilor Moldovei a fost cănd in acest palat, unde stă Universitatea, cănd in casele ce a fost a logofĕtului Alecu Mavrocordat, mai in sus de biserica Buna-Vestire, in care astăzi se află divisia a II-a a Institutelor-Unite. Geograful francez Malte-Brun, scrie: „*L'ancienne Cour des Princes de Moldavie, que l'on dit avoir été construite par les Romains sous Trajan,* était autrefois l'édifice le plus vaste et le plus remarquable de la ville de Jassy; mais consumé par le feu en 1783, il n'a point été rétabli depuis. (1)

Malte-Brun scria inainte de 1806.

La 1795 se suì pe tronul Moldovei Alecsandru Calimah. Curtea Domnească aflăndu-se arsă și in ruine de focul de la 1783, și țara neavĕnd mijloace ca s'o restaureze, după un chrisov al Domnului Alexandru Calimah, din 3 Septembre 1795, constatăndu-se lipsa de locuință Domnească și considerănd că spre a se face la loc Curtea, trebuea o mare cheltueală, s'a cumpĕrat de la Hatmanul Costachi Ghica casele sale cu locul lor, de lăngă Sf. Spiridon și casele cu locul lor de alăture cu aceste, ale Spatarului Lupu Balș, și zidind și alte odăi, pe lăngă acele ce erau in aceste douĕ case, se hotărì ca să fie acele case Curți Domnești, pănă ce se va putè restaura vechia Curte Domnească a Moldovei. (2) In jurul acestor case se făcù zid și poartă cu marca Domnească, punđu-se și data de *1796*, cum se vede și astăzi. Aceste case, după ce s'au restaurat Curtea Domnească, Vistieria le-a vĕndut boerului Iordachi Balș, și de la clironomii acestuia ele au trecut cătră Hatmanul Alecu Roset Roznovanul, mai pe urmă; ear apoi, in zilele lui Cuza-

(1) Lalaune, Biographie Universelle, pag. 304 — G. Vapereaux, Dictionnaire Universel des littératures, p. 383. — N. T. Orășeanu, not. la pag. 301 din traducerea lui Carra.

(2) Carra, Histoire de Moldavie et de Valachie. p. 184. Neuchatel, 1781.

(1) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. IV, pag. 361. edit Paris, 1853. Manolache Drăghici, Istoria Moldovei, tom. II, pag. 49.

(2) Th. Codrescu, Uricarul, tom. I, pag. 171—184.

Vodă, la 1860, fundatorul Universităţii din Iași, se cumpĕrarĕ de Stat de la d-na Ruxanda Roznovanu, și aice s'a instalat Universitatea, precum se află și astăzi. (1)

După douĕzeci și unul de ani, de la focul cel de la 1783, adică la 1804, Alexandru Muruz-Voevod, fiind Domn in Moldova, se hotărì să rezidească Curtea Domnească. La 5 Iulie, 1804, Obșteasca Adunare a Moldovei, convocăndu-se la Mitropolie, după ţidula Domnului Alexandru Muruz, pentru a chibzuì despre mai multe trebi ale Ţerii, hotărì intre altele, in unire cu Domnul, că *„facerea din nou a Curţii Domnești găsindu-se de obște cu cale, și intr'un glas de către tot norodul, să se adune tot materialul trebuitor și să se inceapă cu grăbire.“*(2) După ce se adunarĕ deci, cele mai bune materiale, alegĕndu-se cheresteaoa cea mai aleasă din Carpaţi, aducĕndu-se var tocmai de la Orhei, și plătindu-se la meșteri renumiţi, zidirea se incepù in vara anului 1804, sub privigherea Vistiernicului Sandulachi Sturza, rănduit de Domnul Muruz, avĕnd de ajutor pe paharnicul Iordachi Drăghici, pe care Vodă-Muruz, după săvĕrșirea Curţii, spre resplătirea ostenelelor și sirguinţei sale, ĕl numì Vornic. Domnul Muruz visita singur, in toată ziua, lucrul care se urma necontenit și cu stăruinţă păna la 1806. Atunci zidirea era gata desăvĕrșit. *Curtea* se ridica earăș, insă departe de mărimea și de bogăţia ei de mai nainte. Sfinţirea solemnă se făcù in 28 August 1806. La această ocasie de bucurie pentru Moldova, poeţii de atuncea făcurĕ următoarele stihuri:

(1) Posteln. Manolache Drăghici, Istoria Moldovei, tom. II, pag. 65. Iași 1857.—Și *Ateneul Român* din 4 Noembre 1860, No. 6, pag. 57—64. Iași, 1860.

(2) In Uricarul tom. I, pag. 8—15.

I.

Acum Curtea proslăvită
De Domnul Muruz zidită
Moldova au dobăndit,
Și lăngă aceasta, multe
Lucrări netăgăduite,
Bunătăţi pentru Pămĕnt:
Bolnavilor căutare,
Și isvoare-adăpătoare,
Insetarea-au contenit;
Ţerii bună indreptare,
Asupriţilor scăpare, —
Obștii au pricinuit.
De Cristos mai inainte
Fac istoricii cuvinte
Cum c'odată ar fi fost
A Rîmlenilor zidire,
Care-odată in peire
După vreme s'au intors.
Ear a unei mici zidire,
A lui Tomșa pomenire,
Temelia s'a vĕzut
Și aici in Poartă, Turnul
A lui Grigore Ghica bĕtrănul
Pănă astăzi a stătut;
Ear nu c'această zidire
Vrednică de pomenire,
Care Ţar' a căștigat.
Pentru care tot norodul
Pe-Alexandru Voevodul
Pomenim neincetat;
Și-i rugăm cerescul bine,
Ca păzindu-l intru sine
Milostivul Dumnezeu, —
Să-i dea lui și măntuire
Prin vecinica pomenire
Și a slavelor părĕu.

———

II.

Alexandru Muruz, cu inimă curată,
Din temelie-a inălţat zidirea Curţii, toată.
Și 'ndat'o au afierosit la trei daruri din fire:
Dreptate, judecată, zic și *bun' oblăduire.*

Şi-aceste trei păn' acum n'avea sălăşluire,
Purtându-se din loc in loc cu multă rătăcire,
Spre mulţămire-au impletit de laude cunună,
Incoronănd pe-al nostru Domn, tustrele dimpreună.
Ş'aici ele aflăndu-se, strigă cu glas libov mare:
Veniţi toţi asupriţilor, aflaţi indestulare;
Intraţi fără sfială toţi; eşiţi cu mulţămire
Prin porţile bunei dreptăţi, şi fără osebire.
Insetoşaţi aţi căştigat isvoare-adăpătoare,
Voi bolnavii aţi dobăndit a voastră căutare.
Pentru Alexandru Muruz, vecinică proslăvire!
Fiul Evangeliei fiind, fără tăgăduire.

Se crede că cea intăi din aceste poesii ar fi a lui Conaki, ear cea a doua a renumitului poet liric Atanasie Christopulo, profesor al Beizadelelor lui Alexandru Muruz, amĕndoi amici şi devotaţi ai Domnului. Conaki mai inchinase lui Vodă-Muruz, la 1802, o frumoasă poesie: *Alexandru Muruz-Voevod*, care s'a tipărit in operele sale. (1)

Mutarea Domnului Alexandru Muruz in Curte era hotărită pentru 30 August 1806, ziua Sfăntului Alexandru, patronul Domnului. Cu o zi mai nainte, la 29 August sara, Vodă-Muruz primì grabnic inştiinţare că rĕsboiul intre Turcia şi Rusia se declarase, şi că in urmarea acesteia, Domnul Valachiei, Constantin Ipsilant părăsise Bucureştii şi se retrăsese dincolo de Dunăre. Muruz se şi gătì la drum, şi ăncă in acea sară plecă pentru totdeauna din Iaşi, trecĕnd cu lacrimile in ochi pe lăngă Curtea pe care o zidise cu atăta silinţă şi dragoste, şi in care, cănd era gata, nu i-a fost dat de a se putè muta, spre a se bucura de rodul ostenelelor sale... bine zice proverbul: *entre la coupe et les lèvres il y a toujours assez d'espace pour un malheur...* Trecĕnd pe dinaintea Curţii, de durere, nici a voit a se uita la ea.

In incăperile Curţii, in răndul odăilor Domneşti, Alexandru Muruz restaurase şi refăcuse paraclisul cu patronul Sfăntului Alexandru, şi se făceau pregătiri mari să fie sfinţirea acelui paraclis tot in zioa de 30 August, de către Mitropolitul Ţerii, odată cu mutarea in Curte cu ceremonie strălucită, bisericească şi civilă. (1)

Vodă-Muruz, zice Asachi, a păstrat zidul imprejurul Curţii, cum era mai nainte, numai căt l'a reinoit, precum şi turnurile; in locul insă a bisericei ce era pe Poartă la capĕtul uliţei mari, a zidit Poarta Domnească cu o galerie deasupra, in care musica turcească (*meterhaneaoa*) cănta la ceremonii mari, la vreme de masă, cănd prănzea Domnul (*chindie*) şi sara. Curtea inăuntru avea mai aceeaşi impărţire, ca şi inainte. In răndul de sus locuea numai Domnul şi acum, in partea despre Sf. Neculai era apartamentele Doamnei. Curtea avea trei sale cu deosebire mari: *Sala Haremului*, in care se dau balurile, *Sala Postelniciei*, unde se primeau boerii, după ce se inaintau in ranguri de către Domn, şi *Sala Spătăriei*, adică *Sala Tronului*, in care se făceau ceremoniile Curţii. In dreapta tronului Domnesc, in Sala Tronului, era o masă invĕlită cu catifea roşie, pe care sta un buzdugan, o sabie şi o tolbă de săgeţi, emblemele Domniei pe care le vedeam cu toţii, aice in Sala Tronului, pănă după 1860, după alegerea lui Vodă-Cuza. Pe plafonul Salei Tronului erau zugrăvite marca Moldovei la mijloc şi primprejur armele celor 21 de ţinuturi, in care se impărţea Moldova. Răndul de jos a Curţii, era pentru slujbaşii Curţii.

(1) Poesiile logofĕtului C. Conachi, pag. 196—202. Iaşi, 1856.—Şi C. Negruzzi in *Biografia logofĕtului C. Conachi*: România Literară, No. VI, pag. 73—74. Iaşi, 1855.

(1) Drăghici, Istoria Moldovei, tom. II, pag. 69.

In ograda Curţii mai erau și alte atenanţe cu feliurite destinaţii.

Pănă la 1812, după restaurarea ei, in Curtea Domnească n'a şezut nici un Domn. După Muruz s'a numit Domn Moldovei Scarlat Calimah; insă acesta intrâ in Curtea Domnească numai in a doua sa Domnie, la 1812, pentrucă el, numit Domn in Septembre 1806, in locul lui Alexandru Muruz, și plecănd de la Constantinopole să meargă la Iași, se oprì in drumul seu in Bulgaria, căci la 16 Octombre generalul Michelson intrase in Principate; generalul rus Sass, trece grabnic Dunărea și ocupă Bulgaria. Scarlat Calimah se oprì in tabăra turcească de la Rasgrad; generalul rus Sabanof incunjurâ localitatea, și un corp detașat de trei sute de Cazaci, condus de generalul Laptov, surprinde pe Scarlat Calimah in conacul seu, aproape de Rasgrad; aice Scarlat Calimah rănit fù prins cu suita sa și trimis la St. Petersburg și deacolo la Harkov, unde a stat ca prisonier de rĕsboiu, in mare cinste și căutare, pănă la 1812, când Rușii incheind pace la București (28 Maiu 1812), Calimah fù numit de al doile, in 24 August 1812, Domn Moldovei, și acum plecâ la Iași și intrâ in Curtea Domnească, ocupănd Tronul Moldovei. (1)

In timp de la 1806 pănă la 1812, Domnia Moldovei era ocupată de Ruși, care numirĕ Domn peste amĕndouĕ Principatele, la 1806, cu reședința in București, pe Constantin Ipsilant-Voevod, ear la 1808 revocând pe acesta, numirĕ Președinte Divanurilor Moldovei și Valachiei pe Generalul Cosnicof, care-şi aşezâ reşedinţa in Iaşi, trimiţĕnd Vice-preşedinte la Bucureşti pe generalul Engelhard. (1)

Este un desemn contimpuran, infăţoşănd Curtea Domnească din Iași, așa cum era după restaurarea făcută de Vodă-Muruz la 1806, și cum se afla la 1814, in zilele când Scarlat Calimah era pe Tronul Moldovei și ședea aice. Acest monument este o tablă de porcelană. Lă 1814, Principele Ipsilant trimise dar Domnului Scarlat Calimah, un serviciu de cafea, așezat intr'o lădăţue, cuprinzĕnd douĕ cești cu farfuriile lor, o zaharniţă, un ibric de cafea și unul de laptè şi o tabla, toate de porţelan de Viena; pe cești, pe farfurii, pe ibrice și pe zaharniţă sunt representate in pictură subiecte mitologice, și sub aceste sunt reproduse versuri elinești din poetul Callimachos; pe tabla, in formă ovală, lungă de 42 centimetri și largă de 33 cent., este zugrăvită cu multă artă, faţada Curţii Domnești din Iași, scoasă după natură, cu armele Moldovei in frunte, și piaţa Curţii cu o caretă trasă de șese cai arăpești, in care se vede Domnul Scarlat Calimah cu Doamna și cu Domniţele Sale, ear nu departe de caretă fiul seu, Beizadea Alecu Calimah călare, și din toate părţile garda Curţii călăreaţă, răpezindu-se și jucând giritul. Acest suvenir preţios, despre Calimah care domnise in Curtea din Iași, de unde fusese trimis in esil la Brusa, și apoi, scăpând deacolo, fusese asasinat de Turci la Belu, in sara de 26 Octombre 1821, se păstrează astăzi de fratele meu mai mic Aristid Papadopul Calimah, lăsat lui de maica noastră, Domniţa Efrosina Papadopul Calimah,

(1) Général Valentini, Précis des dernières guerres des Russes contre les Turcs, pag. 83—84. Paris, 1825·—Edward Blaquières, Histoire de la Révolution actuelle de la Grèce, pag. 51, Paris, 1825 — Φωτεινὸς, Ἱστορία Δακίας, tom. II, pag. 531.

(1) Laurian, Istor. Românn. tom. III, pag. 254—255. — Φωτεινὸς, tom. II, pag. 524—525.

fiica Domnului Moldovei Scarlat Calimah. — Pe tabla, sub vedeta Curţii Domneşti, stă scris in colţ: *Schufrid, 1814.* (1)

La Poarta şi in ograda Curţii, erau mai multe *cişmele*, făcute de Domni. Domnii vechi se ingrijeau mult despre cişmele prin tërguri, care in vechime se ziceau *făntăni*: La 1622, Ianuarie in 8, Stefan Tomşa-Voevod scrie o carte, româneşte, cătră uriadnicii, şoltuzii şi pärgarii de Huşi, prin care-i inştiinţează, că a scutit de alte angarii, afară de bir, pe doi făntănari, anume Iliaş si Pălcău, *ce sunt de treaba făntănei Domneşti*. Este de insemnat sfirşitul acestei cărţi Domneşti: *bine să ştiţi că dacă se va strica făntăna, apoi capetele voastre vor şti*... (2)

La 1729, Domnul Grigorie Ghica, aduce apă cu mare cheltueală, şi cu meşteri aduşi din alte ţeri, şi aşază o cişmea dinaintea Porţii Curţii Domneşti, slobozind apa pe trei ţevii cu şuruburi. (3) Un chrisov de la Grigorie Ghica din 10 Fevruarie 1741, zice că *a adus apă dinaintea Curţii Domneşti*, din care apă (haznea) se indestula tot oraşul; Domnul răndueşte dar privighitori asupra acestei cişmeli, cu leafă din Visterie: treizeci lei pe lună şi căte un atlaz şi un postav subţire de Paşti de la Camara Domnească, in fiecare an; li se mai da tainuri de păne şi de orz, de la Ispravnicul Curţii, douĕ zimble pe zi, opt păni proaste, douĕ i-muri de orz şi tainul de carne, căte patru ocă pe zi, douĕ de vacă şi douĕ de oae; ear in zile de post se ia in loc parale, şi patru ocă de luminări pe lună. Asupra acestei cişmele de la Poarta Curţii, Grigorie Ghica rănduì ăncă oameni subordonaţi in slujba aceasta, cu leafă şi cu scutire de bir. Chrisovul este scris de *Gheorghi Vrabie, logofĕt za taină*. (1) Prin aceasta, zic cronicarii Alexandru Amiras şi Spatarul Ioan Canta, *mare pomană i-a remas lui Grigorie Ghica-Vodă, de vreme ce oraşul Iaşi era lipsit de apă bună, pururea*. (2)

Grigorie Ghica-Vodă a mai făcut douĕ cişmele la 1741, una dinaintea Curţii Domneşti şi alta dinaintea feredeului Domnesc din Curte, reparănd cu această ocasie acel feredeu. (3)

La 1755, Matei Ghica-Vodă, vĕzĕnd pomenirea ce făcuse tatăl seu Grigorie Ghica-Vodă, s'a indemnat şi el de a făcut o haznea mică in trei colţuri, la Poarta Curţii, dinaintea haznelii cei mari a tătăne-seu, cu trei şuruburi, cum ne incredinţează cronicarul Enachi Cogălniceanu. (4)

La 1662 venì Domn in Moldova Vornicul Evstratie Dabija. Ograda Curţii Domneşti, in zilele acestui Domn era zilnic teatrul unor fapte miloase, care i-a făcut scumpă pomenirea in popor. Evstratie Dabija-Vodă, când şedea la masă şi vedea niscaiva oameni trecĕnd prin ograda Curţii, apuca blidele cu bucate de la masă, şi păne şi vin, şi le trimitea lor de mănca in ograda Curţii, zicĕnd cătră boeri: „Cine ştie de cănd umblă aceşti sĕraci şi or fi flămănzind, neavĕnd de cheltueală!..“ Dabija-Vodă era, zice cronicarul, *om bun şi blănd, fără nici o rĕutate*... (5)

(1) *Schufrid* este numele unei fabrici Vieneze de pictori pe porcelană. Unul din aceşti pictori anume *Iacob Schufrid*, artist foarte distins, născut in Viena la 1785, mort la 1857, este pictorul care a fabricat tablaua lui Vodă-Calimah, pe care a reprodus vedeta Curţii Domneşti.

(2) Vezi această Carte domnească in Melchisedek, Cronica Huşilor, partea I, pag. 107.

(3) Letop. Moldov. tom. III, pag. 163, 164.

(1) Uricarul, tom. V, pag. 33—38.

(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 164, 187.

(3) Uricar. ubi supra.

(4) Letop. Moldov. tom. III, pag. 235.

(5) Letop. Moldov. tom. II, pag. 212, 215.

Curtea Domnească, restaurată, cum am vĕzut mai sus, de Vodă Alexandru Muruz, redevenì locuinţa Domnilor Moldovei şi localul Inaltei Administraţii a Ţerii. La 1820—1826, Ignatie Iacovenco, funcţionar Rus, trimis de guvernul seu in misiune in Moldova şi in Valachia, descriind călĕtoria sa, in cartea sa, sub titlul: Нвiнѣшисе состоянiе Тѹрецказъ Кнѣжествъ Молдавiа и Валакiа, adică: Starea actuală a *Principatelor Turceşti (!) Moldova şi Valachia*, scrie in ziua de 20 August 1820, că a fost primit in audienţă de Domnul Scarlat Calimah Voevod, că *Curtea Domnească din Iaşi e zidită după arhitectura Europenească, amestecată puţin cu stilul Asiatic*, că *Poarta Curţii Domneşti* era păzită de un corp de Arnăuţi, inarmaţi căte cu douĕ pistoale şi căte cu un iatagan; că Domnul locuea in al doilea rănd, adică in răndul de sus; că mulţi din boeri vorbeau şi cunoşteau bine limba franceză, unii chiar şi limba rusească, şi că, in fiecare sară, Iaşenii eşeau la primblare in caleşti şi in carĕte, trăsuri, de care erau foarte multe in Iaşi, aproape de Iaşi ca la o vĕrstă, la localitatea *Galata*, de unde oraşul se vede in cea mai frumoasă a sa posiţie. (1)

In sala *Divanului cel mic* se da des de Domnii vechi, *mese domneşti*, şi la aceste mese lua parte Mitropolitul şi episcopii şi boerii, şi pe cine mai poroncea Domnul, fără boerie. Cât ţinea masa resunau căntări bisericeşti, musica Curţii şi ţigani lăutari. Când se punea Domnul la masă, se slobozea un tun, şi când boerii şi Domnul inchinau pahare, se slobozeau toate tunurile din Curte şi focul cel mărunt, adică foc de puşti, şi cănta musica. Aceste mese se dau cu cheltueala Visteriei, făcĕndu-se isvod cu pecetea Domnească, de Archiereii şi de toată boerimea, pănă la rangul de al doilea logofĕt, să se afle la masă. Intăi Mitropolitul ridica un pahar de vin, făcĕnd ovaţie pentru slava lui Dumnezeu, şi după ce bea Domnul, indată Protopsaltul cu al doilea căntăreţ şi cu ceilalţi căntăreţi incepeau a slăvì pe Dumnezeu, cu obicĭnuitele căntări. Apoi, Domnul ridica un al doilea pahar de vin pentru sănătatea şi biruinţa Sultanului. Apoi Mitropolitul ridica al treilea pahar pentru sănătatea Domnului, a Doamnelor şi a Beizadelelor: atunci căntăreţii căntau *mulţi ani*, şi boerii stănd in picioare, se ridicau toţi de la masă şi mergeau inaintea Domnului pe răndueală şi cu contăşele pe umĕr numai in chiostece, şi Cuparul le dregea căte un coboc de vin, şi după *bĕutul cobocului*, fiecare mergea de săruta măna Domnului. După aceasta, Domnul ridica un pahar pentru Mitropolitul, apoi un pahar pentru Archierei şi mai tărziu un pahar pentru toată boerimea şi pentru norodul Ţerii; la acest din urmă pahar se slobozeau ear tunurile şi puştile, şi căntau toate musicile. Insfirşit, aducea marele Comis confeturile pe masă, şi boerii măncănd din toate, mai luau şi prin năfrămi şi dăndu-le pe la feciorii lor, le duceau pe-acasă. După masă treceau cu toţii in Sala Spătăriei, adică in Sala Tronului şi luau cafeaoa. După cafea, era ertat fiecăruia să se retragă. Câte-odată insă, Domnul oprea pe boeri şi-i ţinea sara, puindu-i la joc, şi se prindea şi Domnul in joc; şi aducea Domnul pe Doamna cu toate jupănesele din Casele Doamnei, şi se făcea un joc de obştie, Domnul cu Doamna şi boerii cu jupănesele.

---

(1) Нвiнѣтисе состоянiе Тѹрецказъ Кнѣжествъ Молдавiа и Валахiа, сочиненie Изнатiѣ Iаковенка pag. 15, 16, 30, 31. St. Petersburg, 1828.

Doamna da şi ea mese jupăneselor, in a-apartamentele (casele) sale. Doamna ridica un pahar pentru Domn, ear logofeteasa cea mare ridica un pahar pentru Doamna, apoi Doamna ridica un pahar pentru jupănese, şi mergĕnd jupănesele pe rănduealā inaintea Doamnei, beau căte un pahar de vin, făcĕndu-i mulţămită şi săruta măna Doamnei. (1)

Multe rescoale, multe mişcări ale Poporului din Iaşi, sau ale Ţerii, din afară, uneori drepte, uneori ademenite s'au desfăşurat in osebite timpuri in faţa Curţii. De multe ori Domnii inchideau Porţile Curţii şi se apărau din metereze, cu armele, contra furiei poporului; de multe ori altădată, vĕzĕnd pe Mitropolitul Ţerii pornind spre Curtea Domnească, in capul obştiei obijduite, deschidea Porţile, privind in El o inchizeşluire de pace, şi ascultănd cuvĕntul seu, făcea dreptate poporului... Alte dăţi părăsind Curtea, părăsea Domnia... Aice, in faţa Curţii Domneşti, in faţa Sf. Neculai, unde se ungeau Domnii Ţerii, de multe ori boerii urzitori de Domnii nouĕ, inşirănd poporului rĕutăţile Domnului de faţă, şi făgăduindu-i bunătăţile celui viitor, adeseori necunoscut, şi *glotindu-se*, cum se esprimă cronicarii (2), adică amestecăndu-se cu gloata, ridicănd gloata, adeseori nepricepută, sau amăgită, proclama *Domn nou*... (3)

La 1577, in al patrulea an al Domniei lui Petru Şchiopul, un Ioan poreclit *Potcoavă*, pentrucă era aşa de tare, incăt rupea potcoavele, poreclit şi *Creţul*, frate lui Ioan-Vodă Armanul, adică lui Ioan-Vodă Cel Cumplit, perit in lupta de la Cahul, predecesorul lui Petru Şchiopul, calcă Moldova pe la Soroca, cu ajutorul Cazacilor, bate pe Petru Şchiopul la Docolina, şi *apucă Scaunul şi Curtea Domnească*, in zioa de 23 Noembre. Petru Şchiopul fuge in Valachia; curĕnd insă căpătănd ajutor de la Unguri, se intoarce in ţară, şi *Potcoavă* fuge la 1 Ianuarie in Polonia, unde, din poronca Regelui Poloniei, e prins, dat la inchisoare, şi i se tae capul. La 9 Fevruarie 1576, un alt aventurier, un frate al Creţului, vine cu oaste căzăcească, sub numele de *Alecsandru-Vodă*, asupra lui Petru-Vodă Şchiopul. Alexandru-Vodă inaintează şi ocupă Curtea Domnească. Petru-Vodă stringe oaste Turcească, Muntenească şi Căzăcească şi *incunjură pe Alexandru-Vodă in Curtea Domnească, bate prejur Curtea din căştegi până la mează păresime*. La 12 Martie 1576, noaptea spre miază, Alexandru-Vodă cu Cazacii, *es din Curte*, ne mai putĕnd sta impresurat, pentru că şi earba şi bucatele li se imputinase, şi s'au retras spre Codru. Petru-Vodă ĕi ajunge la iazerul Ciorbeştilor, şi-i prinde pe toţi, atăt pe Alexandru-Vodă, căt şi pe boerii sei. Se vede din aceasta, că la 1578 Curtea era Cetate. (1) Asemenea şi in zilele lui Grigorie Ghica-Voevod, Cel Bĕtrăn (1727), Curtea cu zidurile şi turnurile ei era Cetate, in care putea sta o oaste. (2)

In timp de invazii, ţara *se bejenea* (fugea) pe la munţi şi prin codri; ear lumea din Iaşi prin Monăstiri şi *mai ales in Curtea Domnească*, care fiind incunjurată cu zid tare, era

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 303—305.

(2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 302, 222, 223. şi tom. II, pag. 278.

(3) De exemplu: Letop. Moldov. tom. I, pag. 302.—Let. Moldov. tom. III, pag. 87—88. — Dimitrie Cantemir, Vita Constantini Cantemyrii Cognomento Senis Moldaviae Principis, pag. 10.—Manolache Drăghici, Istoria Moldovei, tom. II, pag. 100—105.

(1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 199, 200.—Hasdeu, Ion Vodă Cel Cumplit, pag. 179—208.

(2) Letop. Moldov. tom I, pag. 343.

o adevĕrată cetate. Așa la 1711, cănd Turcii și Tătarii au năvălit in Moldova, spre a intimpina pe Ruși, Doamna lui Dimitrie Cantemir sta in Monăstirea Cetăţuea, cu o garnizonă de Muscali, trimiși de Petru Cel Mare; ear alţii prin alte Monăstiri și prin Curtea Domnească. (1)

Osebit de ograda cea mare, Curtea mai avea o *ogradă mică*. In această ogradă mică, au scos la 1793 boerii cei mari, trupul lui Constantin-Vodă Cantemir, și l'au ţinut aici, afară sub cort, trei zile, până au gătit ce-au trebuit, și apoi l'a dus la Sfăntul Neculai Cel Domnesc de l'a ingropat in biserică, in gropniţa lui Antonie Ruset-Voevod, cu pompă mare, fiind la prohod și patru Patriarhi, unul de Ierusalim, altul de Antiohia, altul de Alexandria și unul fostul Patriarh Ecumenic, Iacob, care se intămplase de erau veniţi atunci cu toţii in Iași. (2)

Trei impĕraţi au fost in Curtea Domnească din Iași, in timpurile moderne: Ioan III Sobieski, Regele Poloniei, la 1686, Petru Cel Mare a Rusiei, la 1711, și Stanislas I Leczinski, Regele Poloniei, la 1712.

La 1686, Regele Poloniei, Ioan III Sobieski trece cu oastea sa in Moldova. Leopold I, Impĕratul Germaniei, se inţelesese cu Ioan Sobieski, ca el să iee Ungaria, ear acesta Moldova și Valachia. Sobieski intră in Bucovina și provoacă pe Constantin-Vodă Cantemir să i se supue; dar Cantemir refusă și se retrage cu oastea sa la Bĕrlad, unde venise și Vodă Șerban Cantacuzino, Domnul Valachiei, cu oastea sa, din aceeași causă. Sobieski inaintează până la Ţuţora, și in zioa de *16 August* ocupă Iașii și Curtea Domnească; dar vĕzĕnd că nu mai sosesc oștirile Austriace in ajutor, cum i se făgăduise, și că Tatarii cu Domnii Romănii se gătesc să porneascá asupra lui, lăsa Iașii la *17 Septembre* și se intoarce in Polonia. Regele Ioan Sobieski cunoștea bine limba Romănească; când Constantin-Vodă Cantemir fugì la Bĕrlad, Sobieski, așezăndu-se in Curtea Domnească, cănta la masă, in ris, cu Curtenii sei, următorul căntec, compus de el, cum ne istorisește Domnul și istoricul Moldovei Dimitrie Cantemir, fiul lui Constantin Vodă Cantemir:

> Constantine,
> Fuge bine!
> Nici ai casă,
> Nici ai masă,
> Nici dragă jupăneasă... (1)

La 1711, in luna lui Iunie, Petru Cel Mare incheind alianţă cu Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir, a venit din tabăra sa de la Ţuţora in Iași, cu un corp de oaste, impreună cu impĕrăteasa Ecaterina, și *au mas in Curtea Domnească*. Aici in biserica Domnească de pe Poarta Curţii, Petru și Cantemir jurarĕ alianţa și tratatul incheiate de ei. A doua zi impĕratul Petru a umblat prin tot Iașul și s'a inchinat pe la toate bisericele, și a visitat pe Mitropolitul Moldovei, Ghedeon, apoi a treia zi s'a intors la Ţuţora, unde, in 29 Iunie, a dat o masă mare lui Dimitrie Cantemir și tuturor boerilor Moldovei, cu salve de tunuri și de puști. (2)

La 1704 Regele Suediei, Carol XII, declară

(1) Letop. Moldov. tom III, pag. 49.
(2) Letop. Moldov. tom. II, pag. 269, 670.

(1) Letop. Moldov. tom. III, pag. 27. Laurian, Istoria Romănilor, tom. III, pag. 175—176. —Demetrii Cantemyri, Vita Constantini Cantemyris Moldaviae Principis, pag. 43.—Gh. Seulescu, Cronologia și Istoria Universală, tom. II, pag. 445—448. Iași, 1837.
(2) Letop. Moldov. tom. III, pag. 51.

rĕsboiu lui August II, Regele Poloniei, ĕl bate şi-l restoarnă de pe tron (10 Fevruarie 1704), şi ridică Rege Poloniei pe Stanislas I Leczinski (12 Iulie 1704). Dar după infrăngerea lui Carol XII la Poltava, Regele Stanislas fuge, ca să urmeze pe Carol XII in Basarabia, (1712). In calea sa, intovărăşit de trei ofiţeri, Stanislas, ca să nu fie cunoscut, ia numele de Haran si titlul de maior in armata Suedeză. In Moldova domnea atunci Neculai Mavrocordat. Hanul Crimeei trimite Domnului ştire, să fie cu luare-aminte, căci Regele Stanislas trebue să treacă prin Moldova, şi să-l oprească. Vodă Mavrocordat poronceşte prin toată ţara, că ori ce ofiţer Suedez s'ar nimerì, să fie trimis la Curte, la Iaşi. Vornicul Manolachi Ruset găseşte trei ofiţeri in Bacău, care ziceau că vor să treacă in Ungaria, ĕi opreşte şi-i duce la Iaşi, la Vodă Mavrocordat. Ajungĕnd in Iaşi, Manolachi Ruset internează pe doi in Monăstirea Galata şi pe unul din ei ĕl duce la Curte. Vodă Mavrocordat primì pe ofiţerul Suedez şi pe boerul Ruset in Sala Spătăriei. El cunoştea de mai nainte pe tatăl Regelui Stanislas, Raphael Leczinski, mare trezorier al Poloniei, şi asemĕnarea făcù pe Vodă Mavrocordat să cunoască in acel ofiţer străin pe Regela Poloniei. Intrebăndu-l latineşte (Mavrocordat era un latinist profund) ce rang are in armata Suedeză? *Major sum*, respunse Stanislas; *imó Maximus es*, ĕi replică Domnul Moldovei, şi sculăndu-se ĕl saluta pănă la pămĕnt, dăndu-i măna cu respect, şi-l rugâ să şază lăngă el. Mavrocordat luâ parola Regelui, că va aştepta in Iaşi, ĕl găzduì in casele monăstirii Trei-Ierarhi, ĕi dădù o gardă de onoare, rănduì mai mulţi boeri mari pe lăngă persoana Regelui. Domnul scrise indată Hanului cele petrecute, ear Regele, Paşei de la Tighina. Aşteptănd respuns, Vodă Mavrocordat se intălnea adeseori cu Regela Stanislas. La 18 Fevruarie 1712, Regele Stanislas plecâ din Iaşi cu o escortă mixtă de Moldoveni şi de Turci, in rădvanul Domnului Nicolae Mavrocordat, care a stat faţă la plecarea sa. De la Tighina (Bender), Regele Stanislas pornì spre Lotringhia. (1)

In ziua de 19 Iulie 1827, sub Domnia lui Ioan Sturdza, la un cias după miază-zi, un foc isbucnì din casele Spatarului Ilie Burchi Smeul, unde se pregăteau vutce şi şerbeturi pentru a doua zi, 20 Iulie, ziua Sfăntului Ilie, patronul lui Burchi. (2) Aceste case sunt, acele care formează astăzi aripa dreaptă a *Academiei Mihailene*, adică a *Liceului Naţional*. Focul mănat de o cumplită furtună, prefăcù in căteva ciasuri, toată uliţa mare şi o a treia parte din Iaşi, in cenuşă. *Curtea Domnească*, deşi isolată prin piaţa intinsă in mijlocul căreia se află, luâ foc (al optulea foc), şi pănă in sară, deabia căteva beciuri boltite au remas nejignite. O mare parte din averea Domnului şi din actele publice, au fost prada focului. Domnul fugì in casele Spatarului Panaite Casimir, ce astăzi formează aripa dreaptă a Academiei (Liceului Naţional), şi care prin o curioasă intămplare remaserĕ neatinse de foc, deşi era atăt de aproape de nenorocita locuinţă ce pricinuì sărăcia şi desnădejduirea atător mii de familii. Acel foc a fost atăt de cumplit, incăt aprinzĕndu-se şi paveaoa de lemn ce era pe atunci, au ars pănă in fund,

(1) Letop. Moldov. tom. II, pag. 162. — Şincai, Cronic. Român. tom. III, pag. 233. — Voltaire, Histoire de Charles XII, pag. 201, 203, 207, 212, tom. XVIII al Operelor sale, edit. Paris, 1830. — Adam Mickiewicz, Histoire populaire de Pologne, pag. 318. Paris, 1867.

(2) Th. Codrescu, in Uricar, tom. VI.

incăt oamenii nici puteau să treacă spre a da ajutor. In urma acestui cumplit incendiu, Curtea remase o ruină jalnică pentru Iaşi, mai bine de treisprezece ani. Malte-Brun descriind această ruină, zicea: „Le Palais de Princes, détruit en 1827 par un horrible incendie qui consuma les deux tiers de la ville, couvre de ses ruines une longue colline qui domine une partie de Jassy.“ (1)

După Ioniţă Sturdza-Vodă, venì rĕsboiul dintre Ruşi şi Turci din 1827, ocupaţia străină, pacea de la Adrianopole din 1829 şi Reglementul Organic. *La 9 Iulie 1834.* (2) Mihail Grigorie Sturdza se numì Domn Moldovei. Mihai-Vodă Sturdza a şezut in casele sale, pentru care Obşteasca Adunare a Moldovei, i-a acordat indemnizare, peste lista sa civilă, de 38,000 galbeni, spre a-şi preface şi mărì casele sale. (2) In sesiunea din 1839—1840, Vodă Mihai Sturdza propune Obşteştei Adunări, ca antreprenorul venitului poşlinei, adică a esportaţiei grănelor din ţară, să fie dator a rezidì Curtea Domnească, destinată a se face Palatul Ocărmuirii, *Palat Administrativ.* Această propunere incuviinţăndu-se, şi acel venit al statului adjudecăndu-se asupra Vornicului Todiriţă Balş şi Vornicului Vasile Alecsandri (tatăl poetului) lucrările de restaurare se incepurĕ in primavara anului 1841, după un plan dat de guvern. Zidul dimprejurul Curţii, precum şi turnurile, se stricase ăncă din anul 1834, spre a se face pe locul lor Casarmele, care stau şi astăzi; ear *Poarta Curţii,* sub cuvĕnt că ascundea privirea, fù dată jos acum la 1842: adevĕrat vandalism, demn de acele vremi, când par'că era o emulaţie de a desfiinţa ori ce monument, ori ce amintire din zilele vechi ale Moldovei..., vremi, pe care un tĕnĕr şi simpatic poet deatunci, răpit prea de timpuriu dintre vii, —Alexandru Hrisoverghi, le-a stigmatizat cu următoarele versuri:

„Ridice-se pân' la Ceriuri tănguirea şi strigarea
A Obştiei Moldovene! plânsul, bocitul şi jalea:
Meargă adânc să resune pe bolta acea cerească!
. . . .
Vedeţi sfântul loc acela, unde viteji au murit,
De copii cum se dărâmă, se sapă pân' la pămĕnt.
O fraţilor Moldoveni! bĕtrâni, tineri, de avalmă,
Veacurilor viitoare nu gândiţi c'o să daţi samă?
Şi puteţi cu sânge rece privì acea dărâmare?
Nu opriţi barbara faptă, nu'nălţaţi toţi o strigare?..(1)

Curtea Domnească, botezată atunci *Palat Administrativ,* cu toate că Moldovenii o numea din vechime, cum o numesc şi astăzi *Curte,* a fost gata in toamna anului 1843. Intre 20 şi 30 Maiu 1844, toate instanţele administrative, judecătoreşti, militare şi financiare, şi Arhiva statului s'au mutat in apartamentele ce le-au fost hotărite. (2) Curtea numĕra acum *optzeci* de odăi mari, osebit de alte mai mici.

Domnia lui Mihai Vodă Sturdza luănd sfirşit la 1849, noul Domn Grigorie Alexandru Ghica Voevod, suindu-se pe tronul Moldovei in ziua de 14 Iunie 1849, (3) făcù ca Palatul Administrativ să fie, cum era din seculi, tot *Curte Domnească,* aşezăndu-se in ea, in apartamentele de sus, din partea stingă, cum vii despre

(1) Géographie Universelle, tom. IV, pag. 361.—V. Popp, in prefaţa la Psaltirea lui Prale, Braşov, 1827.

(2) Vezi această dată in Colecţiunea Legilor Moldovei, tom. I, pag. 1 et nota. Iaşi, 1844.

(3) Vezi Michel Stourdza et son Administration, pag. 13, Bruxelles, 1846.—Şi *Sămile Vistieriei,* din Arhiva Statului din Iaşi.

(1) A. Chrisoverghi, Poesii, pag. 9—12, edit. M. Cogălniceanu, Iaşi, 1843.

(2) Ofisul Prea Inălţatului Domn Mihail Grigorie Sturdza Voevod, cătră Obşteasca obicinuită Adunare, din 15 Martie, 1845, No. 13, pag. 19, Iaşi, 1845.

(3) Manual Administrativ al Principatului Moldovei, tom. I, pag. 22, Iaşi, 1855.

ulița mare, dupăcum ne aducem aminte cu toții. Grigorie Ghica Vodă au locuit aici tot timpul Domniei sale, adică de la 14 Iunie 1849 până la 5 Iulie, 1856. (1)

In zilele lui Mihai Vodă Sturdza, Curtea s'a restaurat; cum am vězut, dar *Paraclisul Domnesc* din Curte nu s'a făcut, ci numai s'a păstrat locul unde era odinioară. Acest Paraclis, care improspěta atâtea amintiri istorice, l'a făcut la loc Grigorie Alexandru Ghica-Voevod, și in el s'au adus ăncă multe icoane și odoare sfinte, căte remăsese din biserica Domnească de pe Poartă, care se datorea evlaviei lui Grigorie Ghica-Voevod Cel Bětrăn, și care se păstrau la Mitropolie. In zioa de 11 Iulie 1851, Grigorie Alexandru Ghica-Voevod deschizěnd sesiunea Divanului Obștesc a Moldovei, anunța cu mulțămire in Ofisul seu de deschidere, că *„s'au săvěrșit Paraclisul din Palatul Administrativ.* (2) Acest frumos Paraclis a existat aice in Curte până in noaptea de 13 spre 14 Ianuarie 1880. Toți ne aducem aminte de el, toți ne-am inchinat aice, și mulți din noi am făcut aice jurămintele noastre politice.

Tot Grigorie Alexandru Ghica-Voevod au „prefăcut in grădină platoul din dosul Palatului, inchizěndu-l cu un zid de douě palme domnești, puindu-se deasupra și lespezi.“ (3) Zidul stă și astăzi; dar in locul grădinei crește holera și buruene sělbatice.

Caimacamul, Vornicul Todiriță Balș, care a venit după Grigorie Ghica-Vodă (4) se mută in Curtea Domnească, unde a și murit peste puțin; (1) ear Caimacamul, Principele Nicolai Conachi Vogoridi, care a venit indată după Balș, și in urmă, Caimacamii reglementari V. Sturdza, A. Panu și St. Catargiu, au șezut in casele lor, și veneau numai la Curte, in apartamentele in care a șezut Grigorie Ghica-Vodă, dănd audiențe și espeduind afacerile Statului. Astfel a urmat și Cuza-Vodă, care, după suirea sa pe Tronurile Principatelor-Unite, a locuit o vreme in casele reposatului Spatar Mihalachi Pașcanu, in urmă proprietate a familiei Ghica de la Comănești, ear după realizarea Unirii la 1862, s'a mutat in Palatul actual din București.

La 1762, Iordachi al doilea logofět a scris din ordinul Domnului Moldovei, Grigorie Calimah-Voevod, Cartea ceremonialului Curții Domnești ubs titlul: *Condica obiceiurilor vechi și noue Curții Moldovei.* Toate ceremoniile, toate serbările politice și religioase, căte se făceau la Curte și la biserica Sf. Neculai, de esemplu ceremonia incoronării Domnilor și altele, sunt descrise cu deaměnuntul, și in descrierea sa, logofětul Iordachi ne dă multe relații despre Curtea Domnească din Iași. (2)

Ar fi să resfoim intreaga istorie a Moldovei, când am sta să scrim toate faptele petrecute in Curtea Domnească din Iași, de la inceputul ei. Deaceea, această localitate a fost totdeauna privită de Moldoveni, ca marturul secular, ca păstrătorul istoriei lor. In zilele noastre aice s'au indeplinit fapte mari, care fac parte din gloriile neamului Romănesc. Aice, in această Curte, se votă după inițiativa și sub Domnia

(1) Părăsind Domnia și țara, el a dat un manifest memorabil către țară, in ziua de 5 Iulie 1856, publicat in Buletinul Oficial al Moldovei din 5 Iulie 1856, No. 54, p. 213.

(2) Vezi Ofisul Prea Inălțatului Domn Grigorie Alexandru Ghica Voevod, Domn Țerii Moldavei, către Divanul Obștesc in sesia anului 1850—1851, pag 19. Iași, 1851.

(3) Ofisul de mai sus, către Divanul Obștesc, pag. 21.

(4) La 11 Iulie, 1856.

(1) La 18 Fevruarie, 1857.

(2) Această Condică foarte interesantă, s'au publicat de M. Cogălniceanu in Letop. Moldov. tom. III, pag. 287 până la 328.

nemuritorului Domn al Moldovei Grigorie Alexandru Ghica-Voevod, in ziua de 10 Decembre 1855, legea pentru desfiinţarea Sclăviei: „*Sclăvia se desfiinţează pentru totdeauna din Principatul Moldovei; toţi acei care vor călca pămĕntul Moldovei sunt oameni liberi.*(1) Aice se votâ tot de Divanul Obştesc, şi tot din iniţiativa lui Grigorie Ghica-Vodă, la 3 Ianuarie 1656 legea pentru desfiinţarea disţărării: *Disţărarea oricărui pămĕntean se desfiinţează pentru totdeauna din Principatul Moldovei.* (2) De aice, din această Curte, Grigorie Ghica-Voevod, la 1855 şi 1856, inălţa cu abnegaţie, glasul seu de Domn şi de Român, cerĕnd de la dreptatea Europei, intrunite la Paris sub Napoleon III, recunoaşterea autonomiei Principatelor Moldova şi Valachia şi Unirea lor sub un Domn străin; aice Divanul ad hoc al Moldovei proclama in zilele memorabile de 7 şi 9 Octombre 1857, bazele nouei organizări a României şi dorinţele Românilor; aice doi bărbaţi memorabili, Vasile Sturdza şi Anastasie Panu, s'au luptat ca urieşi pentru drepturile ţării şi pentru respectarea voinţei ei. Aice se alese Domn Moldovei, in ziua de 5 Ianuarie 1859, Colonelul Alecu Cuza (Alexandru Ioan I), şi discursul lui M. Cogălniceanu storcea lacrimi de entusiasm din toate inimile; şi aice, in Sala Tronului Curţii Domneşti din Iaşi, se infăţoşa in ziua de 29 Ian. Deputaţia Adunării Valachiei, compusă din Episcopul Argeşului Climent şi din Deputaţii Scarlat Creţulescu, Alexandru Emanoil Florescu, Barbu Slătineanu, Constantin Alexandru Rosetti, şi Neculai Oprean, aducĕnd Alesului Moldovei Alexandru Ioan I, Corona lui Mihai Viteazul, şi chemăndu-l astfel să domnească peste toată România. (1) Din această Curte, Alexandru Vodă-Cuza trimitea Ţării, in aplausele Românimii intregi, in ziua de 11 Dec. 1861, următorul manifest:

„Românilor,

„Unirea este indeplinită! Naţionalitatea Ro-
„mănă este intemeiată! Acest fapt măreţ, dorit
„de generaţiile trecute, aclamat de Corpurile
„Legiuitoare, chemat cu căldură de Noi, s'a
„recunoscut de Inalta Poartă şi de Puterile
„Garante, şi s'a inscris in datinele Naţiilor.
„Dumnezeul Părinţilor Noştri a fost cu Ţara,
„a fost cu Noi. El a intărit silinţele noastre,
„prin inţelepciunea Poporului, şi a condus Na-
„ţiunea către un falnic viitor!

„In zilele de 5 şi 24 Ianuarie, aţi depus
„toată a Voastră incredere in Alesul Naţiei,
„aţi intrunit speranţele Voastre intr'un singur
„Domn. Alesul Vostru, Vĕ dă astăzi o singură
„Românie! Vĕ iubiţi Patria; veţi şti dar a o
„intări!

„Să trăească România!"

Dat in Iaşi, la 11 Decembre 1861.

(Subs.) *Alexandru Ioan.* (1)

In noaptea de 13 spre 14 Ianuarie 1880, firul electric ducea ştirea dureroasă că Curtea Domnească din Iaşi era cuprinsă de flacări: un *al optulea foc* se năpustise peste ea... Dar in mijlocul obşteştei intristări, un glas de măngăere, nu intărzia să pĕtrundă in vechia Cetate a Moldovei: O telegramă din partea Domnului României Carol I, către Mihail Cogălniceanu, care fiind atunci Ministru de Interne,

(1) Colecţiunea Legilor Moldovoi, tom. II, pag. 573, No. 349, edit. Iaşi 1855.

(2) Colecţiunea Legilor Moldovei, t. II, p. 621, No. 363.

(1) Vezi Monitorul Oficial al Moldovei din 27 Ianuarie şi Fevruarie 1859.

(1) Vezi Protocoalele Adunărilor Elective din Moldova şi Valachia, Şedinţele din 14 Decembre, 1861.

plecase indată din Bucureşti la Iaşi, ducea Iaşilor următoarele cuvinte:

Bucureşti 16 (28) Ianuarie 1880.

Domnului Mihail Cogălniceanu.
Ministru de Interne.

Iaşi.

„Am luat cunoştinţă cu adăncă măhnire „despre detailurile ce-mi daţi asupra tristei „intămplări din Iaşi şi a nenorocitului incendiu „al Palatului Administrativ. Regret din suflet „că Iaşii, a doua capitală a ţării şi oraşul „cătră care am o deosebită iubire, a perdut „unul din cele mai de căpitenie ale sale mo-„numente. Cu căt insă *Leagănul Unirii* este „in acest moment incercat, cu atăt afecţiunea „Mea şi a Ţării se ridică la inălţimea restriştei, „venită asupra sa. Puteţi asigura pe iubiţii „Mei Iaşeni, că atăt Eu căt şi Guvernul vom „depune toate stăruinţele ca Palatul Admi-„nistrativ cu care se fălesc să fie ridicat din „cenuşă şi să se inalţe mai măreţ şi mai fru-„mos. Comptez pentru aceasta pe generositatea „şi iubirea tuturor Romănilor cătră Ţară şi „cătră monumentele ei."

(Subs.) *Carol*. (1)

Cuvintele Domneşti se realizarĕ. Pe la sfirşitul lui Noembre 1882, Curtea era restaurată, şi la 1883 toate autorităţle se mutase din nou in incăperile ei.

In ziua de 5 Iunie 1883, Duminică, o mare serbătoare naţională se petrecea in faţa bĕtrănei Curţi. Toată ţara se adunase aici, cu cununi de flori şi cu steaguri.

La 1875, un Comitet se instituise in Iaşi, conferind preşedinţa Domnitorului Carol I, ca printr'o subscripţie naţională, să ridice o statuă de bronz equestră lui Stefan Cel Mare. (1) Această dorinţă, această idee mare se manifestase in Moldova ăncă de la 1858: Neuitatul Gheorghe Asachi făcuse un desemn litografic la Viena, la 1858, pe care ĕl impărţise gratis prin ţară, spre a servì de model şi de stimulaţie. (2) La 1883, Statua Eroului Moldovei, turnată la Paris de renumitul artist *Frémiet*, era gata, adusă in Iaşi, şi ridicată in faţa Curţii Domneşti. Acum urma a se face inaugurarea ei.

Urmaşii vitejilor de la Baia, de la Racova, de la Dumbrava-Roşie, de la Călugăreni, se intorsese de peste Dunăre, unde, sub conducerea Domnului Carol I, au rechemat gloria strămoşească, luptăndu-se şi biruind la Griviţa, la Plevna şi Smărdan, pentru causa Creştinătăţii şi a Civilisaţiei, şi pentru Independenţa Ţării. La 5 Iunie 1883, Ţara şi Domnul Ei, acum Rege, veneau la Serbarea din Iaşi, aducĕnd in faţa Statuei lui Stefan Cel Mare trofeele vitejiei lor. Regele Romăniei, Carol I, venea aice la Curtea Domnească din Iaşi, cu Clerul, cu Oastea sa biruitoare, cu Miniştrii sei, cu Camerele, cu Magistraţii Ţerii, cu Delegaţii tuturor judeţelor şi a oraşelor Romăniei, cu Şcoalele Ţerii, şi cu Delegaţii de prin toate localităţile pe unde s'a luptat Stefan Cel Mare, pe unde geniul şi braţul seu au spulberat sute de mii de duşmani,—şi din toate părţile Romăniei, o mulţime venise la această Serbare. Toată această lume aducea cununi de flori şi lacrimi

(1) Stafeta, din 17 Ianuarie, 1880, No. 13, Iaşi.

(1) Vezi Statutele pentru ridicarea unei Statue equestre lui Stefan Cel Mare in Iaşi, pag. 1—14, Iaşi, 1875. Tipografia H. Goldner. Mai tărziu comitetul general, care era prea numeros, numì un comitet esecutiv, compus din domnii V. Alexandri, N. Gane, Sc. Pastia, I. Negruzzi şi Al. Stamatopol, care ajutat de ministrul Romăniei la Paris, d. N. Calimah Catargi săvĕrşì această lucrare.

(2) Vezi Proectul lui Asaki din 1858, reprodus şi in Calendarul pentru toţi, pag. 73—74. Iaşi, 1875.

de mândrie naţională la picioarele lui *Stefan-Vodă Cel Mare şi Sfânt*... Regele României, Carol I, aducea o suflare de viteaz, Independenţa Ţerii redobândită, tunuri smulse din ghiarele duşmanilor, steagurile Ţării fâlfâind biruitoare sub bolta azurie a cerului, şi credinţa in viitor... Cu capul gol, in faţa Eroului predecesor al seu, El rostì următoarele cuvinte pline de inimă, pe care Istoria le-au trecut in tablele ei neperitoare:

„Patru sute de ani au trecut; numele şi „faptele lui Stefan insă nu au perit.

„Ca o stea lucitoare, Ele ne-au condus prin „primejdiile care adeseori au ameninţat Ţerile „Surori. In momentele grele, Ele ne-au dat „tărie, in timpuri de luptă şi de nevoe, cre„dinţa in viitor, răzemată pe un trecut istoric, „in care oştirile lui Stefan au infrânt pretu„tindeni pe duşman şi au inscris pe steagul „lor isbânzile vestite de la Baia, Racova, Valea-„Albă, Dumbrava-Roşie şi multe alte strălucite.

„Privim dar cu dragoste şi admiraţie pe „Eroul Moldovei, care este fala şi podoaba „Românilor şi care a intemeiat renumele ar„melor noastre, redeşteptat pe câmpiile din „Bulgaria.

„Numele seu, care a avut un puternic re„sunet in toată lumea creştină, care a fost „spaima vrăjmaşului, străluceşte încă astăzi „şi a remas adânc intipărit in inima fiecărui „Român.

„România recunoscĕtoare ridică dar in a „doua sa capitală acest monument in amintirea „faptelor mărețe cu care Stefan-Vodă a im„podobit istoria naţională, in frumoasa epocă „a reinvierii virtuţilor resboinice, ca semn că „vitejia nu se stinge niciodată la un popor, „care a stropit cu sângele seu moşia strămo„şească pentru a-şi păstra esistenţa şi a cu„cerì neatĕrnarea sa.

„Cadă acum vĕlul care acopere chipul a„cestui Mare Domn şi Căpitan, şi jurăm, in „faţa monumentului seu, că, in imprejurări „grele, vom fi deapururea strins uniţi, avĕnd „numai un singur gând, un singur simţimĕnt: „fericirea scumpeì noastre Patrii, pentru care „trebue să fim gata a face ori ce sacrificiu, „şi pe care Cerul să o ocrotească in toate „primejdiile!

(Atunci vĕlul, care acoperea Statua lui Stefan Cel Mare, a căzut; trupele presentarĕ armele, musicele intonarĕ imnul naţional, şi in acelaş moment se dădù salve de tunuri; ear asistenţii adânc mişcaţi de cuvĕntul regesc, care fusese in fiecare moment acoperit de urări nesfirşite, salutarĕ cu strigăte entusiaste imaginea Eroului. După aceste, Regele adăuga:)

„Incredinţez Iaşilor, Leagănul Unirii, această „Statuă impreună cu douĕ tunuri, udate cu „sângele preţios al generaţiunii prezente, spre „a le păzì ca un Sfânt Odor, in onoarea Nea„mului Românesc.“ (1)

Şi astfel se incheia această mare Serbătoare, in faţa Curţii Domneşti din Iaşi.

Alexandru Papadopul-Calimah.

---

(1) Descrierea acestei Mari Serbări Naţionale se află in Monitorul Oficial din 11 Iunie 1883, No. 54, p. 1077—1082 şi in toate jurnalele din acele zile.